

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בעמק הפרשה

פרשת עקב

מאת
משה בכמה"ר עוזא בצרי

שנת התשפ"ב

מנין הפסוקים והמילים בפרשה

בפרשתינו אי"ק פסוקים. כגימטריה של האות א', כולל אותיות המילוי שלה = אל"ף.

בפרשה זו משה רבינו עליו השלום מאלף אותנו דברי חכמה ומוסר, שהם יסוד ותכלית החיים. (המספר מאה ואחת עשרה נכתב בצורה של שלוש פעמים אחת, ביחידות עשרות ומאות, 111, ורומז על האחד, אלופו של עולם, ועל האמונה בו יתברך), וכמו שנאמר:

"וַעֲתָהּ יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִיְרָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַקֵּת בְּכָל דְרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָהוּ אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.

לְשֹׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ".¹

כתב הרוקח, שהפסוק 'ועתה ישראל' מתחיל בו' ומסיים בכ', ויש בו כ"ו תיבות, וכן 'ויתן לך'² מתחיל בו' ומסיים בכ', בתיבת 'ברוך', ויש באותם שני פסוקים כ"ו תיבות, כמנין הוי"ה, שאם תקיים זה הפסוק ליראה ללכת ולאהבה, יתקיימו עליך ברכות יעקב.

מספר התיבות בפרשה: 1747 כמנין המילים המודגשות בפסוק מהפרשה:

"זָכַר לְעַבְדֶּיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֵל תַּפְּנֵן אֵל קָשִׁי הַעָם הַזֶּה וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל חַטָּאתוֹ".³

רמז שכל הברכות באות מאתו יתברך מכח התורה

הפרשה פותחת בפרשה סגורה בת חמשה פסוקים. כאשר נתבונן בהם לאור דברי הרוקח הנזכר, נמצא כי שני הפסוקים הראשונים מתחילים באופן ששם ה' חופף עליהם, שכן הם פותחים באות

¹ דברים י, יב-יג. ועיין בדבריו הנפלאים של הרוקח על הפסוק.

² בראשית כז, כח-כט. וכתב שם ה'שפתי כהן':

ותמצא רמוז בברכה זו שם כ"ו שהתחיל בוא"ו ואמר 'ויתן לך' וסיים בכ"ף. ומנין המלות הם כ"ו גם כן, מנין האותיות אי"ק, ואי"ק היינו אל"ף, ואל"ף גם כן צורתה כשני יודי"ן וו'. אי"ק עם הכולל יב"ק, ואמר 'ויתן לך האלהים' פ"ו, והברכה התחילה בוא"ו וסיים בכ"ף, היינו כ"ו פ"ו גימטריא יב"ק, יחוד ברכה קדושה, וסוד יב"ק הוא על דרך קו האמצעי ה"ס כ"ו א"ך, ולזה אמר 'יעבור את מעבר יב'ק'. שעולה למעלה עד הכתר היא נחלה בלא מצרים.

וכן רמוז בברכה 'מטל השמים ומשמני הארץ'. ובעשו אמר 'הנה משמני', התחיל בה' 'הנה', וסיים 'מעל צוארך' סיים בכ"ף, חסר אחד, אין לו אחיזה בשם יתברך כלל, ולכך אמר לו 'הנה משמני הארץ' שהיא איטליא של יון שהיתה מליאה גלולים ומליאה מכל מיני טומאה 'יהיה מושבך', אם כן מה אברכך, אינך ראוי לברכה, ואם ירד הטל לא ירד אלא מעל, ולכך לא אמר בעשו 'יתן' שאינו כדאי ליתן לו ברכה, לפי שנשמתו היתה טמאה, וכן 'הנה משמני' בגימטריה, נשמה טמאה לך, ואתה שנאו, שנאמר (מלאכי א, ג): 'ואת עשו שנאתי', וכן עשו עם המלה והכולל בגימטריא שנו"י הו"א.

אחר כך אמר 'ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו' - אותו דוקא, ובירכו בחשאי, ואמר לו 'ואל שדי יברך' וגו', זו ברכה כוללת לכל ישראל שיאמר די לצרותינו, ובברכה זו אנו דרים בין האומות, ולזה אמר 'לרשתך את ארץ מגוריך' לשון מורא, כמו: 'ויגר מואב' (במדבר כב, ג), 'מגור מסביב' (ירמיה ו, כה). 'מגריך' - בגימטריא 'רג"ע', כאומרים ז"ל (סנהדרין קה, ב): כמה זעמו, רגע, שנאמר (תהלים ל, ו): כי רגע באפו וגו'. וכן הוא אומר (ישעיה נד, ח): 'בשצף קצף הסתתתי פני רגע ממך, גערה לבד.

ועיין עוד בדבריו על הפסוק בויקרא טז, יד.

³ דברים ט, כז.

ו' ומסיימים באות ך', כמו בברכת 'ויתן לך', שהזכרנו, וכמו בחמשת הפסוקים הראשונים שאומרים בכל יום בקבלת עול מלכות שמים, ואהבת את ה' אלהיך וכו'.⁴

אחר כך מופיע פסוק המתחיל באות ב' וגם הוא מסיים באות ך', כרמז לכ"ב אותיות התורה,⁵ ושוב באים שני פסוקים הפותחים באות ו' ומסיימים באות ך', כך שהפסוק המרמז על התורה נמצא בתוך, מוקף משני עבריו בפעמיים שם הוי"ה ברוך הוא.

להלן הפסוקים עם ראש הפסוק וסופו באותיות גדולות להדגשה:

"וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוּן, אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה, וְשִׁמְרָתֶם וְעִשִּׂיתֶם, אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ, אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֹסֶד, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע, לְאַבְרָהָם.

וְאֶהְיֶיךָ, וּבְרַכְךָ וְהִרְבֶּיךָ; וּבְרַךְ פְּרִי-בִטְנְךָ וּפְרִי-אֲדָמְתְךָ דְגָנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ, שָׁגַר-אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתָּרֶת צִאֲנֶךָ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתֶת לְךָ.

בְּרוּךְ תִּהְיֶה, מִכָּל-הָעַמִּים לֹא-יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר וְעִקְרָה, וּבְבִקְמֶתְךָ.

וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ, כָּל-חֲלִי; וְכָל-מַדּוּי מִצָּרִים הָרְעִים אֲשֶׁר יִדְעֶתָ, לֹא יִשְׁיֶמְסוּ בְּךָ, וְנִתְּנָם, בְּכָל-שְׁנֵאֵיךָ. וְאֶכְלָתָ אֶת-כָּל-הָעַמִּים, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא-תַחּוֹס עֵינֶיךָ, עֲלֵיהֶם; וְלֹא תַעֲבֹד אֶת-אֱלֹהֵיהֶם, כִּי-מוֹקֵשׁ הוּא לְךָ".⁶

אנו בימים אלו בעיצומם של שבעה דנחמתא, וגם פסוקי הברכות שבפרשה מנחמים אותנו ומרעיפים עלינו אגלי טל תחיה, מברכותיו של משה רבינו עליו השלום, בידיעה הברורה שכאשר נשמור את המצוות כהלכתן, נזכה לשפע רב וברכה עצומה בכל מכל כל.

מנין למדה אסתר לצום שלשה ימים?

מהיכן למדה אסתר המלכה לקבוע צום של שלשה ימים לביטול גזרת המן?

מן הפרשה שלנו. נאמר בפרשה:⁷

"לְמַעַן עֲנִיתִךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ הַתְּשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו אִם לֹא. וַיַּעֲנֶךָ וַיַּרְעִבְךָ, וַיִּאֲכַלְךָ אֶת הַמֶּן".

'ענתך, ויענך וירעיבך' - הרי ג', מכאן למדה אסתר להתענות מן 'ויאכלך את המן' - 'וישבת המן ממחרת'.⁸ כי ב"ו נתלה.⁹

⁴ דברים ו, ה-ט.

וְאֶהְיֶיךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ. וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְחֶךָ בְּדַרְךָ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.

⁵ לשון הרוקח: ברוך תהיה - הפסוק מתחיל בכ' ומסיים בכ', בשכר כ"ב אותיות, נגילה ונשמחה בך. ראה שיר השירים רבה א על הפסוק.

⁶ דברים ז יב-טז.

⁷ דברים ח, ב-ג.

⁸ יהושע ה, יב.

⁹ הרוקח. ועיין אסתר רבה י.

עשרה דברים בברכת הפת

”וַיַּעֲבֹד וַיַּרְעֵבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם... כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֲיִנַת וְתַהֲלֵמַת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְקָהָר. אֶרֶץ חֹטָה וּשְׁעָרָה וְגִפְנֵי וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְפָּנָתָהּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחֲסֹר פֶּלֶא בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרֹזֶל וּמְהַרְרִיהָ תַחְצַב נְחֹשֶׁת. וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ.”¹⁰

כתב הרוקח בפרשה:

על הפת מברך המוציא,¹¹ עשר תיבות.

ואוחז את הפת בעשר אצבעותיו.¹²

ומברך ממקום שמתחיל לאפות,¹³ ומברך ואחר כך בוצע,¹⁴ כנגד עשר מצוות שמקיים,¹⁵ מ'לא תחרש בשור וחמור',¹⁶ עד מצות חלה,¹⁷

ועשר מלאכות מן חרישה עד אפייה.¹⁸

ועשר תיבות בפסוק:¹⁹ ”מִצְמִיחַ חֶצִיר לְבִקְעָה וְעֹשֶׂב לְעֵבֶדֶת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאֶרֶץ.”

וכן עשר תיבות בפסוק שבפרשה:²⁰ ”אֶרֶץ חֹטָה וּשְׁעָרָה וְגִפְנֵי וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ.”

וכתב ה'בן איש חי'²¹ בשם סדור רבינו הרש"ש: תניח שתי ידיך על הפת, ותכוין להשפיע מכל העשר ספירות על המלכות הנקראת 'לחם'.

הלחם - חמץ ומצה

הלחם הוא המוצר הבסיסי לקיום החיים, ומוזכר כשלוש מאות פעמים במקרא, הן כבצק הנאפה לאכילה מאחד ממיני הדגן, והן בהשאלה ככינוי למזון ולכל מאכל, לאדם ולחי.

בתורה אנו מוצאים שלושה סוגי לחמים עיקריים: לחם חמץ הנאכל כל השנה, מצות הנאכלות בפסח, ולחם מן השמים, הוא המן שירד לישראל במדבר.

האיסור המוטל עלינו בפסח בהימנעות מחמץ עד כדי שריפתו, דבר שכל השנה נוהגים בו בכבוד, טעון הסבר. יתרה מזו, אם החמץ הוא דבר שלילי מדוע לא נאסר כל השנה?

את מצות אכילת מצה והימנעות מחמץ קיבלנו בראשית התרומות של העם, ובתהליך גיבושו

¹⁰ דברים ח, ג-י. על הלחם, אם הוא לשון זכר או נקבה, ראה במאמר: 'לשון זכר ונקבה בדומם'.

¹¹ ברכות לה, א.

¹² ירושלמי חלה סוף פ"א.

¹³ סנהדרין קב, ב.

¹⁴ ברכות לט, ב.

¹⁵ ירושלמי חלה סוף פ"א.

¹⁶ דברים כב, י.

¹⁷ לשון הבן איש חי שנה ראשונה פרשת אמור ה: ואלו הם: לא תחרוש, שדך לא תזרע כלאים, לקט, שכחה, פאה, בכורים, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני או עני, חלה. וגם כנגד עשר מלאכות שיש מן החרישה עד האפייה, כי בכל מלאכה נעשה ברור ניצוצי קדושה, לכך יש עשרה תבות בברכת המוציא, ועשרה תבות בפסוק 'עיני כל אליך ישברו' (תהלים קמה, טו).

¹⁸ ברכות נח, א.

¹⁹ תהלים קד, יד. ועיין בברכות לח, ב תוספות דבור המתחיל והלכתא.

²⁰ דברים ח, ח.

²¹ שם ו.

להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש. הציווי היה לאכול רק מצה שהיא מאכל עניים והפחות שבלחמים, מדרגה נמוכה. ויש לשים לב לדבר מעניין. מיד כשסיימו ישראל לאכול את המצות וכלתה החררה שהוציאו במשאתם, צרורה בשמלתם, עברו למזון רוחני, ללחם הבא מן השמים, והמצה שימשה אפוא כגשר מעבר, ומעין מיצוע בין הלחם חמץ הגשמי הנפוח והמעודן, ללחם רוחני היורד מן השמים.

השאלה המתבקשת מאליה היא, מדוע היה צריך להקדים לאכילת המן את אכילת המצה, ושיטעמו כבר גם בה טעם מעין המן?

והנה נמצא לכך בזוהר הקדוש הסבר נפלא, ונביא אותו במלואו עם כל הסיפור שבו.

מסופר בזוהר,²² כי רבי חייא ורבי יוסי היו מהלכין פעם אחת בדרך.

אמר לו רבי יוסי לרבי חייא, תמיד כשאנו בדרך ועוסקים בתורה, הקדוש ברוך הוא עושה לנו נסים. בוא נעסוק בתורה, והשכינה תשמור עלינו בדרך, כי סגולת למוד התורה בדרך, לחבר את השכינה עם הולכי דרכים, כי היא נקראת "שמירת הדרך", והיא פועלת הנסים.

פתח רבי חייא ואמר: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצה",²³ וכתוב "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני".²⁴ וכבר דרשו על כך חכמים,²⁵ שהכוונה ללחם שעונים עליו דברים הרבה. אבל תיבת 'עוני' כתובה בכתיב חסר, ויש להבין מדוע.

ביאר רבי חייא, שכאשר היו ישראל במצרים הכניסו עצמם והיו ברשות הסטרא אחרא, הצד האחר, כי אחזו בגילולי מצרים, וכשרצה הבורא ברחמיו הרבים לקרבם אליו ולהכניסם תחת כנפי השכינה, היה צורך להשתמש באמצעי מקשר דרך המקום הנקרא "לחם עני", ומיהו שקרא לעצמו עני? דוד המלך, שאמר:²⁶ "כי עני ואביון אני".

דוד מסמל את ספירת המלכות, שהיא השכינה הקדושה הנקראת דלה ועניה, שאין לה משלה כלום אלא ממה שמקבלת מהארת הספירות שלמעלה הימנה. ולכך הוצרכו לאכילת מצה הנקראת בשם מצוה בלא ו' שיתחילו בה, ואחר כך יתעלו לדרגת קבלת מצוה עם ו', המחברת וקושרת אותם אליו יתברך.

ומהמצה יכלו לעבור לאכילת לחם מן השמים הנותן להם דיעה להבנת התורה, כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. וכך המצה היא החוט המקשר ממצב של אכילת לחם גשמי מעודן, למן, על ידי שהיא לחם בדרגה פחותה שאין לו את השאור והנפיחות המסמלת את יצר הרע.

בעודם בדרך, שמעו קול מן השמים הקורא לעברם: אתם בעלי צלם אלהים, המקטינים עצמכם בענוה, פנו ונטו מדרך המלך שאתם הולכים בה ועלו לדרך אחרת, כי יש שם מקפחי דרכים העלולים לפגוע בכם!

אמר רב יוסי, נראה כי הקדוש ברוך הוא רוצה לשמור עלינו בדרך.

לא ראו שום אדם, רק שמעו את הקול ונטו מארחם, והתחבאו בין נקיקי הסלעים הגדולים שבדרך.

אמרו, נשב ונמתין לראות כיצד יפול דבר. בוודאי הקדוש ברוך הוא יעשה לנו איזה נס או יראנו איזה דבר חידוש. פתאום יצא אליהם איש אחד משונה מתוך סלע חלול ותמהו, כי חששו שמא שד הוא או איזו רוח רעה.

²² פרשת ויצא.

²³ שמות יב, יח.

²⁴ דברים טז, ג.

²⁵ פסחים לו, א.

²⁶ תהלים פו, א.

שאל אותו רבי יוסי, מי אתה?

אמר לו: אני מיושבי הארץ התחתונה הנקראת 'ארקא'. ויש שם אנשים מתולדות קין.

שאלו רבי יוסי: וכי יש שם בני אדם?

אמר: הן. יש שם בני אדם והם זורעים וקוצרים, ומהם יש המשונים ממני, בעלי שני ראשים, ועליתי אליכם לדעת מכם את שם הארץ שאתם בה, שעל ידי זה אדע כמה ארצות יש למעלה מארצנו, ואדע אם אנחנו בדרגות נמוכות, או סמוכים יותר לעליונים.

אמרו לו: מקומנו נקרא 'ארץ' סתם, כלומר, תבל. כי כאן שורה השכינה הקדושה הנקראת "ארץ החיים". ואפילו בחוץ לארץ, מקום שליטת השרים, גם הם יונקים שפעם וחיותם מהשכינה, אבל הארצות התחתונות יונקים חיותם מהחיצונים, ולכן אין אצלם משבעת המינים, ששורשם במלכות, שכתוב: ²⁷ "ארץ ממנה יצא לחם". ואם יצא שם לחם, אינו משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

סיים אותו אדם את דבריו ונעלם שוב במקום שממנו יצא.

התפלאו ואמרו, בודאי הקדוש ברוך הוא רצה לעורר אותנו בדבר זה שנדע את מציאות האנשים הנמצאים ב'ארקא', ולעוררנו לדרוש על זה את הכתוב: "ארץ ממנה יצא לחם".

רבי חייא, נזכר ששמע מזקנו סוד עליון בענין פסח, ואמר, שכאשר יצאו ישראל ממצרים נתן להם הקדוש ברוך הוא לחם מצות מארץ החיים, שהיא המלכות, ואחר כך כשקיבלו מקצת מצוות במרה ובאו למדבר סין, נתן להם לחם מן השמים, שנשפע להם מבחינה גבוהה יותר הנקראת 'שמים'.

עוד אמר, ששמע מזקנו, שהלחם הגשמי הוא משל אל הלחם הרוחני. כי כשאדם יוצא לעולם אינו בר הבנה עד שיטעם טעם לחם, כך ישראל לא יכלו לתפוס ענין שכלי מהתורה והמצוות, עד שהטעימם הקדוש ברוך הוא מצות מבחינת המלכות, מהלחם היוצא מה'מלכות' הנקראת ארץ, ואז נכנסו לדעת את ה' בבחינה הגבוהה יותר. בבחינה הנקראת 'שמים', על ידי שהטעימן מן השמים.

בא רבי יוסי ונשקו לרבי חייא, כי היו ששים ושמחים בשומעם חידוש תורה כמוצא שלל רב.

אמר רבי יוסי: בודאי עורר אותנו הקדוש ברוך הוא על כך שנבין מדוע היו צריכים ישראל בתחילת ידיעתם את ה' למצות המצה. והוסיפו שניהם להעמיק חקר בסוד מצוה יקרה זו, שהמצה בתוספת האות ו', המורה על בחינת התורה שבכתב ששורשה ב'תפארת', מידתו של יעקב, נקראת מצוה, ורומזת לבחינה הנקראת זעיר אנפין וכו'. ופלפלו בדברים הנשגבים מבינתנו.

על כל פנים במעט שיכלנו להשיג לפי מיעוט ערכנו, התבאר לנו כי לא ניתן לעבור בצורה חדה מאכילת לחם גשמי, שיש בו גבהות הלב על ידי ה"ש"אור שבעיסה", לאכילת מן רוחני, והיה צריך קודם למעט בגשמיות כמה שאפשר, לאכול לחם המורכב מקמח ומים בלבד, ללא כל תוספות של טעמים משפרים, וללא חמוץ כלשהו.

ובכך הזדככו באכילה מסוג אחר, אכילה שיש בה מצוה, וממילא היא כבר בדרגה אחרת, אכילה הרומזת על מצב של עוני ששיקף את מצבם הרוחני אז, וביטא את העובדה שיודעים הם שלא מרובם ומצדקתם בחר בהם ה', שכן גם הם נתגאלו בגילולי מצרים והיו ערום ועריה, אלא מאהבתו להם ושמירת הברית אשר כרת עם אבותם - קרבתם לעבודתו.

לאור האמור מובן מדוע כל שנה הננו שוב אוכלים מצות לפני חג השבועות בו זוכים לאור תורה, כדי לזכור ולהזכיר שעניים אנחנו וראויים ללחם עני, ודרך שער ספירת המלכות הנקראת כאמור,

²⁷ איוב כח, ה.

עניה, ניתן לשוב ולחסות תחת כנפי השכינה.

ולכן הזוהר קורא למצה בשם 'לחם רפואה', כי היא הרפואה הנדרשת בעת ההיא, טרם קבלת התורה, לדבוק במידת השכינה, וממנה ניתן להתחיל את ספירת העומר עד לקבלת התורה שוב מחדש. וכך כל שנה נעשה המעבר הזה מבחינת ה' אחרונה שבשם, הרומזת למלכות, שאין לה מעצמה, ו'מלך לשדה נעבד'²⁸, לאות ו', אות האמת, מידתו של יעקב, ולחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה.

ולכן אין שום ענין להמנע מחמץ כל השנה, ודוקא בתקופת המעבר מעני מצרים להר סיני, אז דרושה לנו תרופה זו להמתיק את המעבר הקיצוני להיות כלים ראויים להכלת הארת התורה.

לאור דברי הזוהר הללו נסיים בכמה קטעים קצרים מתוך הכתוב בספר 'פרי עץ חיים'²⁹ בסוד הלחם והמלח, רק כדי לקבל מושגים על הזהירות והכוונה בסעודה, במים אחרונים ובברכת המזון:

ועתה נבאר סדר האכילה ושתיה וברכת המזון, הכל באר היטב... יברך המוציא, וידקדק בה' של המוציא, כאלו הוא ב' ההי"ן. ויכוין ה' מוציא, בינה מוציאה לח"ם, ג' הויו"ת שבחג"ת דז"א כנודע, מן הארץ היא בינה. וכן ה"י תתאה שהיא המלכות, מוציאה לחם שהוא המזון שקיבלה מן הארץ, היא המלכות, להשפיע לעולמות של מטה ממנה...

אחר כך יפרוס הפרוסה של המוציא, ויטבול במלח, והכוונה, כי ביסוד יש ג' גבורות, ג' הויות שעולים מל"ח, ונמתקים בג' הויות חסדים שעולים לח"ם, ואז מה שהיו הג' גבורות בסוד דין, הוא עתה בסוד לחם, שנתבטל המרירות...

ואנו צריכין לברר האוכל מתוך פסולת, ומן האוכל חוזר לאיברי האדם, והפסולת יוצא ממנו. וכן הענין באכילה העליונה, לברר האוכל מתוך הפסולת. והאכילה של חול כבר נתבאר לעיל, שהוא נגד היצירה, ורובה הולכת לחיצונים, ומיעוטה הוא הנברר מהניצוצות קדושה שנפלו בעת כלים נשברים הנזכרים למעלה, ובא לקדושת אדם, והבן זה היטב.

אחר כך יטול ידיו למים אחרונים, ויכוין כך, כי הלא ידעת כי הצד האחר עומד על השולחן, וצריך האדם ליזהר מאוד בזה, כי אז יכול לשלוט עליו יותר משאר זמנים. אמנם כשיש ברכת זימון בג', אז אין כל כך חשש, כי על ידי ברכת הזימון יסתלק משם.

אך בהיות אדם יחידי, אז צריך כוונה גדולה עד מאוד לסלק מעליו כח הצד האחר, וצריך לכוין מאוד בברכת המזון. והנה גם במים אחרונים, יותר צריך לנהוג בהיותו לבדו, כדי שלא יקטרג עליו הצד האחר, ועל ידי מתנה זו של המים אחרונים יסתלק, אמנם עם כל זה עתה הוא כאורח, ואחר כך אם לא יכוין בברכת המזון אז יחזור לבעל הבית, לכן צריך כוונה גדולה במים אחרונים ובברכת המזון, ובפרט בהיותו יחידי. עד כאן דבריו.

²⁸ קהלת ה, ח.

²⁹ שער השבת פרק כד שער א.

מו"ז ח"ר יהודה פתיא זצ"ל

חכם יהודה פתיא

מכיון שבשבוע הבא שיבוא עלינו לטובה ולברכה, ביום רביעי ז"ך מנחם אב, יחול יום פטירתו של מר זקנינו ועטרת ראשינו, המקובל האלוהי, חכם רבי יהודה פתיא, זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל אחינו, אמן, נביא כאן מעט אודותיו.³⁰

כידוע, כבר מצעירותו, משך רבינו את עצמו לקדושה בצורה חזקה, וזכה לדרגות גדולות ועצומות ולהשגות נדירות. וכפי שניתן ללמוד מתוך מה שכתב במחברתו האישיית:

"בליל א' של ר"ה של שנת התרנ"ח.

ראיתי בעלות השחר שאני אומר וידוי ברטט ובבכיה רבה, ומכה על לבי, ונתעוררתי בעוד שהייתי מכה על לבי ומתוודה...".

ובהמשך, לאחר חיזיון מופלא שהיה לו, הוא כותב:

"והנה מאותו היום ומעלה היתה אהבת ה' תקועה בלבי ועיני ולבי הולכות אחריו תמיד, ואיני מסלקו ממחשבתי כלל רק בזמן עיון הסוגיא, ואחר שהשלמתי עיון סוגיית הגמרא היה חוזר תיכף ובוער לבי על אהבתו יתברך.

ואפילו בתוך לימוד הגמרא, אם יזדמן לפני חכמי הישיבה נר"ו שואלים איזה דין שאינו מעניין הסוגיא, כל אותו זמן היה לבי פונה מהם ונקשר בו יתברך, ולא אדע מה שואלים ומה משיבים ומכל שכן בהיותי הולך לעסוק בצרכי ביתי, הייתי הולך בדרך ולבי כל עמי, עד שרגלי מהם ומעצמם מגיעים ועומדים במקום שאני חפץ בו.

באופן שאיני מרגיש בשום אדם ההולך ובא אצלי. **ובעת שתעמיק בו אהבתו יתברך היו עיני זולגות דמעות נהרי נחלי דמעה מרוב אהבה ושמחה.** ובעת עמדי בתפלה או בוידוי היו עיני מהם ומעצמם שופכים מים בקילוח רב על פני ועל בגדי דבר גוזמא...".

³⁰ ממה שכתבנו בגיליון זה בשנה שעברה בפרשת ראה, בתוספת דברים.

כל חייו של רבינו היו קודש לתורה ותפילה, וכמו ששמעתי, שבמהלך השבוע לא היתה לו שעה קבועה וסדר ללימוד, אלא פשוט כל הזמן היה לומד ללא הרף בלי שום הפסקה, כי אם לדברים הנצרכים, לתפילה, ולמאכל מועט. כשמתעייף נרדם במקומו, וכשמתעורר, נוטל ידיו וממשיך ללמוד. ולא הולך לישון במיטה אלא בזמנים מסויימים.

לבו שהיה רגיש באופן מיוחד, היה ער לצרות עם ישראל, וכל עיתותיו ומגמתו להקים את השכינה מעפרה, ולהחשת הגאולה. כל עיסוקו בענייני רפואות ורוחות היה, משום שחש את כאבו של עם ישראל, ורצה שידעו שיש אלקים בישראל, ולא יפנו לרופאי אליל כנהוג בזמנם.

עד היום אנו שומעים מאנשים רבים החיים אתנו שמספרים שנושעו מברכותיו ותפילותיו.

סיפר לי שכני הטוב, ח"ר **משה תופיק שליט"א**, שכאשר הוא נולד חלה בצורה קשה, ואמו הביאתו אליו. הוא בירך אותו ונתן לה מהפתקים עם שמות מלאכים שהיה מכין לבלוע, ונתרפא.

עוד מספר, שסבתו אבדה את חוש השמיעה וכבר לא היתה שומעת, והלכה אליו ותקע לה בשופר באזנה, עם כוונות ויחודים ידועים, ומאז היתה שומעת מצויין.

ונביא כאן מעט מתולדותיו, מתוך הספר שיצא בעזרת ה' יתברך בקרוב.³¹ ודברים נוספים שמצאתי לנכון לכתוב.

לידתו של צדיק

אורו של המאור הגדול, מו"ר כמוהר"ר יהודה פתיה זיע"א, האיר זרח ביום שישי, ערב שבת קודש, ב' בשבט שנת ה'תרי"ט, להוריו הרה"ג המקובל האלקי, ח"ר משה פתיה זצ"ל ולמרת אמו הרבנית חנה ע"ה. מצד אמו היה נין ונכד לח"ר **ראובן נאווי**,³² אב"ד בגדאד.

³¹ ספר זה נמשכה כתיבתו כבר עשרות שנים, והכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל. תחילתו נכתב על ידי הרב **בוסקילה זצ"ל**, שדודי היקר הרב **מנחם בצרי זצ"ל** שכרו לשם כך והחל במלאכת הכתיבה ואיסוף החומר. הוא ערך הקלטות רבות מאנשים שהכירו את הסבא הגדול, שכבר אינם אתנו היום, ושכתב את הדברים. הספר אבד תוך כדי העברת התלמוד תורה 'סוכת דוד' ממקום למקום, ובחסדי שמים לבסוף נמצא, ודודי היקר זצ"ל מסרו לידי, כדי שיצא לאור על ידי 'מכון הכתב'. המכון מסרו לידי ר' **גיאורא פוויילוב הי"ו**, שהחל במלאכה וערך כרך שלם רק אודות ענייני הדיבוק והוצאת רוחות, ואחר כך, מסיבות השמורות עמו, לא רצה להמשיך במלאכה. לצערי כתיבת הספר כבר נמשכת זמן רב בגלל כל מיני סיבות ועיכובים, עד שהיו מבני המשפחה שסברו שכנראה אינו רוצה שיכתבו עליו. ניגשתי לכבוד מרן הראשון לציון, הגאון רבי **מרדכי אליהו זצ"ל**, ושאלתי אותו אם יש מה לחשוש, ואמר לי שאין שום חשש, ויש למהר ולהחיש את מלאכת הכתיבה. והנה למרות העידוד והזירוז של דודי היקר, המקובל ח"ר **דוד בצרי שליט"א**, שסבו הגדול ח"ר **יהודה פתיה** היה הסנדק שלו, להחיש ולסיים המלאכה, הספר עדיין לא הושלם.

המשיך בכתיבתו ידידי היקר, כה"ר **יהודה עובדיה-פתיה שליט"א**, שה' יתן לו כח ובריאות להמשיך במלאכת הקודש, וממשיך אחריו בנו היקר, כה"ר **שאול שליט"א**. תפילתי שנזכה לראותו בקרוב כלול בהדרו בשלשה כרכים.

בינתיים אפשר לקרוא אודותיו במה שכתבו בהקדמות לספריו 'בית לחם יהודה' ו'יין הרקח', והספר שלו 'מנחת יהודה' תורגם לאנגלית ולצרפתית בהוצאת 'מכון הכתב', ובינתיים יצא לאור ספר על תולדותיו וחייו מאת הרב **ישי שאול דביר שליט"א**, מצאצאיו, שכתב אודותיו את הספר **'איש מבית לחם יהודה'**, שיצא לאור בשנת תשע"ב. עוד אפשר כיום לקרוא על רבנו את מה שכתב ידידי היקר ונעלה, כה"ר **משה שבת שליט"א**, בספרו החשוב **'ישיבות בגדאד'** ח"ב עמודים 165-108 ואילך. וראה עוד שם בחלק השלישי בנספח כ"ו כתבים וגנזים, עמודים 465-429 מסמכים ודברים חשובים נוספים ממנו.

³² מסופר על הרב **ראובן נאווי זצוק"ל**, שמנהגו היה ללבוש בגד פשוט כשלמד בישיבה, כי חס על בגדיו החשובים, ושמר אותם לזמן שהלך לדון. פרנסתו היתה בדוחק, משכורתו לחודש היתה 100 גרוש, ואחרי הפצרות רבות, הוסיפו לו עוד 20 גרוש לחודש. יום אחד הגיע אליו לבגדד, רב מירושלים לשאול אותו שאלה על פירוש סוגיא בגמרא, אשר רבני ירושלים לא יכלו לפתור אותה, והפנו אותו לרב נאווי זצוק"ל. כשהגיע הרב מירושלים, מצא את הרב נאווי לבוש בבגדיו הפשוטים.

הוא שאל היכן הרב נאווי, והרב נאווי השיב לו, שעדיין לא הגיע, ושיבתיים עד שיגיע הרב נאווי, שיגיד לו מה הוא רוצה ובמה ניתן לעזור.

השיב הרב מירושלים, שיש סוגיא לא מובנת, ושלחו אותו במיוחד מירושלים לרב נאווי.

רבנו נולד בעיר בגדאד שבבבל, עיר ואם בישראל, אשר היתה משופעת באותה התקופה בישיבות ובתלמודי תורה, עיר של תורה וקדושה, שבתוכה התגוררו ופעלו תלמידי חכמים גאונים ועצומים, כמו, ח"ר **עבדאללה סומך**, ח"ר **אברהם הלל**, ח"ר **עזרא דנגור**, ח"ר **שמעון אגאסי**, ח"ר **ששון הלוי**, ח"ר **יחזקאל הלוי**, ח"ר **משה שמש** ועוד רבים וטובים, ובראשם רבן של כל בני הגולה, הלא הוא גאון עוזנו ותפארתנו רבנו **יוסף חיים זיע"א**, בעל המחבר ספר "בן איש חי".

אהבתו העצומה לתורה

אל תוך עולם נפלא וקדוש זה של תורה ויראה נולד רבנו. כבר משחר ילדותו, נמשכה נפשו בעבודת אהבה אל התורה הקדושה.

הוא החל כילד ללמוד במדרש "תלמוד תורה", ובמקביל השתדל לפרוש מהנאות העולם והחל להתקדש ולהטהר לקראת כניסתו אל עולם הסוד והקבלה. תוך שנים מועטות עזב את בית המדרש ועבר אל הישיבה הגבוהה לבחורים, ישיבת "מדרש בית זילכה", שם למד בשקידה עצומה. מהר מאוד נתפרסם רבנו כבקי עצום בש"ס ובפוסקים, ראשונים ואחרונים וכל חבריו ותלמידיו היו פונים אליו בשאלות ובעזרה למציאת מקורות.

דברי הקדמתו על חיבורו "מתוק לנפש", שהוא פירוש על זוהר משפטים, שופכים מעט אור על ימי נעוריו של רבנו ועל השתוקקותו הגדולה ורצונו העז לעסוק בחכמת הנסתר. רבנו מזכיר בהקדמתו את ימי נעוריו, עת היה יושב בין תלמידי החכמים הקשישים ולומד מהם בשקיקה תורה והנהגות, והוא מגלה כי כבר אז, עוד בהיותו נער, השתוקק מאוד לכתוב פירוש על זוהר משפטים.

כך כותב רבנו על הסיבה שהביאה אותו לידי כתיבת חיבורו "מתוק לנפש":

"ובימי חורפי, בהיותי בעיר מולדתי בכל יע"א, יושב בין רבני קשישאי תנצב"ה, היו נוהגים כשארע יום פטירת אביהם או אמם, היו מתקבצים עשרה תלמידי חכמים כליל הפטירה, וגם אני הייתי מזנב אחריהם, והיו לומדים זוהר פרשת משפטים מתחילת הפרשה ואילך, כל אחד דף אחד, עד גמר דברי הסבא, ואומרים קדיש והולכים לישון. ולא היו לומדים לימוד אחר כלל וכלל אפילו בזוהר עצמו. ואפילו 'יהי רצון' או איזה תפילה ותחינה ובקשה, לא היו אומרים, לא לפני הלימוד ולא לאחר הלימוד כלל וכלל.

ולא פעם אחת הלכתי עמהם, אלא קרוב לחמישים פעמים בלי גוזמא. ובכל פעם ופעם לא היו לומדים כי אם ב'סבא דמשפטים' בלבד. ואפילו תפילה על הנפטר לא היו אומרים, רק היו

ענה לו הרב נאווי: כמדומני שהשאלה היא במסכת פלונית, בדף פלוני, הבא לי את הגמרא, ואז פתח הרב נאווי את הגמרא, ופתר לו את הדף ופירש אותו מיד.

הרב מירושלים היה מאד מופתע ושאל את הרב נאווי: איך ידעת הכל בגמרא, מבלי שאגיד לך?

ענה לו הרב נאווי: ידעתי את התשובה כי כמה רבנים מתקשים בזה.

הרב מירושלים לא השתכנע, וביקש מהרב נאווי: אנא, הגד לי את האמת, האם לא אתה בעצמך הרב ראובן נאווי, ולמה אתה לובש בגדים כאלה פשוטים?

ענה לו הרב נאווי, שכך היא דרכו בישיבה, ללבוש בגדים פשוטים.

כששמע זאת הרב **משה חיים** רבו, הוסיף לו עוד 20 גרוש על משכורתו החודשית. (מתוך הספר: 'אור זרוע לצדיק').

אחיו הגדול של חכם יהודה נקרא בשם **ראובן** כנראה על שמו. לחכם ראובן זה היתה בת בשם נעמי שנישאה לתלמידו המובהק **חכם פנחס**, ובנם הוא גימלאי המוסד לבטחון הנודע בספריו 'שלום לך בגדאד', 'כנורות בבלי' שלושה חלקים ועוד, ה'ה מר **אבנר יעקב ירון** הי"ו. הוא מספר שבעודו ילד לקחו סבו חכם ראובן לאחיו לח"ר יהודה פתיא להתברך מפיו. הוא הניח ידיו על ראשו וברכו. כאשר שאל אבנר את סבו מה הוא ברכו, אמר לו שלא יבין, אך ברכה זו תלוה אותו כל חייו. היום הוא מרגיש שברכה זו מלווה אותו בדרכו במשך כל שנות חייו, גם כשעמד במשימות ובמצבים מסוכנים ביותר, עד עצם היום הזה.

אומרים: 'הרי אנחנו לומדים לעילוי נפש רוח ונשמה של פלוני בן פלוני תנצב"ה ויהי נועם וכו'... ומתחילים בזוהר משפטים, וכן נהגתי אחריהם.

והן עתה שנתפשט מנהג זה בין אנשים יראי ה', החרדים על דברו, שמתקבצים בליל היארצייט ולומדים בסבא דמשפטים, ובעת לימודם נותנים לבם להבין דברי הסבא – ולא יכולו, ופירוש הרב 'מקדש מלך'³³, לא היה מספיק להם.

וכאשר ראיתי גודל תשוקתם בלימוד הסבא, ויד הכל ממשמשיין בו והם מצטעריין להבין דברי קדשו – נכספה וגם כלתה נפשי ללקט פירוש דברי הסבא מכתבי האר"י ז"ל, ומספר 'מקדש מלך' והרמ"ז ז"ל ומשאר דברי המפרשים ז"ל, אשר נדפסו בגליון הזוהר. ומעט מן המעט הוספתי נופך משלי, שהוא הפירוש היותר מתאים לפשטיות הזוהר.

גם לפעמים ימצא באיזה מקומות שאין דברי הסבא מובנים, והמפרשים ז"ל לא חוו דעתם בזה. ואני בעניי – טרחתי ויגעתי, ומצאתי פירוש נכון כפי מה שחנן אותי. " (עייני עוד שם בהקדמה לחיבורו "מתוק לנפש").

חכם זקן שבישראל

בשנת התרל"ו, כשהיה רבנו בן שבע עשרה שנה והוא עודנו נער, זכה להסמך לרב ולמורה הוראה על ידי הרה"ג ח"ר **עבדאללה סומך** זיע"א, בעל המחבר ספר "זבחי צדק", מורם ורבם של כל חכמי ורבני בבל באותו הדור. מעשה הסמיכה היה דבר נדיר באותה התקופה, ובכל זאת, לעוצם גדולתו וגאונותו של רבנו, סמכו מורו ורבנו ח"ר עבדאללה סומך זיע"א.

היה זה כאשר ביקשו תלמידי ח"ר עבדאללה להתפלל תפילת מנחה לאחר לימודם בבית מדרשו של רבם. כמה מן התלמידים בקשו מרבנו שיעלה להתפלל, אך לפתע קם אחד מן התלמידים וערער על הדבר באומרו: "רבי יהודה עדיין צעיר לימים, רווק הוא וגם זקנו לא נתמלא, אין זה מן הראוי שיעלה לשמש כשליח ציבור".

לשמע דברים אלו קם ח"ר עבדאללה סומך ממקומו, ובקול תקיף ונחרץ קרא אליו את ח"ר יהודה והעמידו לצידו. אז פנה אל חבורת תלמידיו, הרעים עליהם בקולו ואמר: "האם על חכם יהודה מערערים אתם על שאינו יכול לשמש כשליח ציבור! ? אין חסר הוא אלא סמיכה. הריני סומכו עתה לחכם בישראל". פנה ח"ר עבדאללה סומך אל רבנו, הניח שתי ידיו על ראשו ואמר בקול רם: "הריני סומך עתה את ח"ר יהודה פתיה לחכם בישראל. יורה יורה, ידין ידין, והכל יצייתו לדבריו כדין חכם זקן שבישראל".

עד כאן הבאתי מהספר, הנמצא כאמור בשלבי עריכה.

ואוסיף כאן סיפור שהיה עם מרת זקנתי, בתו הבכורה **מסעודה**, אמה של אם אבי - ויקטוריה.

סבתא מסעודה זו (להבדיל מהסבתא השניה מסעודה בת פרחא, אמו של סבי ואחיינית ה'בן איש

³³ פירושו של רבי שלום בוזגלו. הוא נולד לרבי משה בוזגלו בסאלי, בשנת ה'ת"ס 1700. למד בישיבת רבי אברהם אזולאי, בעיר מרקש שבמרוקו. בין רבותיו וחבריו נמנו רבי יעקב פינטו, הרב ישעיה הכהן והרב יעקב גדליה. בעקבות רדיפות של מלך מרוקו כלפיו (אליהן התייחס לאחר מכן כשהיה חותם "אוד מוצל מאש"), עבר להתגורר בלונדון בשנת 1745, שם ערך את ספריו ושימש מורה הוראה ואב בית הדין. התפרסם בעיקר בשל עריכת הפירוש היסודי לספר הזוהר, הנקרא "מקדש מלך", אותו הדפיס באמסטרדם, בשנת תקט"ו. היות שהפירוש נדפס באירופה, היה מונח על שולחנם של אדמו"רים ומצוטט רבות בספריהם. הספר מקדש מלך נערך מתוך שלשה מקורות. הראשון הוא ספר 'לקט שושנים' שחיברו חבריו רבי יעקב פינטו ורבי ישעיה הכהן, ובו מושקע מתורת רבם רבי אברהם אזולאי, המקור השני הוא חיבורו של הרב משה זכות על הזוהר הנקרא מקדש ה'. השלישי הוא ליקוטים מכתבי האריז"ל מה שנוגע לפירושי הזוהר. נפטר ב"ח באייר תק"ם בלונדון, קבור בבית הקברות 'נובו' מאחורי אוניברסיטת 'קוויין מרי' באזור 'מייל ענד'.

חיי) נישאה לח"ר עזרא ב"ר יצחק עבאדי (דהב), שקדן וגדול בתורה, תלמיד חכם גדול ועוסק באורייתא תדירא, ואאמו"ר, הגאון רבי עזרא בצרי שליט"א, נקרא על שמו.

מסופר עליו כי מרוב שקידתו בתורה לא היה מרגיש כלל מה שנעשה מסביבו.

פעם התאכסן אצל בעל בית אחד ותוך כדי לימודו קם ויצא החוצה דרך פתח מסוכן, ובדרך נס לא קרה לו שום רע.

כאמור, הוא נשא לאשה את בתו הבכורה של ח"ר יהודה פתייא זיע"א, הצדקת מרת מסעודה ע"ה (י"ד סיון תרמ"ו – כ"ד ניסן תשי"ט), וחיייו היו מלאי יסורים קשים ומרים.

הוא לא זכה לבנים, רק בת אחת נולדה לו והוא נפטר בקיצור ימים ושנים, סמוך לפטירת אביו בתאריך ד' ניסן תרע"ה לערך.

ח"ר יצחק זעפרני זצ"ל, סיפר לי עליו שהיה בעל קול ערב, והיה חזן. כשהיה רואה אותי חכם יצחק, שהייתי מתפלל כחזן לפני מרן הראש"ל, הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, היה אומר לי, אתה יצאת חזן בגלל מר זקנך חכם עזרא עליו השלום.

אביו ח"ר יצחק עבאדי זלה"ה, כתב ספר "תולדות יצחק" דרושים על התורה ועודנו בכתב יד. היה גדול בנגלה ובנסתר במידות, במצוות ובמעשים טובים, ולמד וקיים את התורה מעוני.

בגליון "המאסף"³⁴, שהוציא לאור הגאון רבי בן ציון קואינקה זצ"ל, כתב יישוב לקושיית ה'פלפלא חריפתא', על דברי התוספות במסכת שבועות. חלק מחידושיו נדפסו בספר "מחלב הארץ"³⁵.

סבתא מסעודה זו נולדה ביום ראשון י"ז בסיון תרמ"ו,³⁶ ונפטרה בגיל שבעים ושלוש.

כשהייתי בהר המנוחות עליתי לחלקת הבבלים והעתקתי את לשון המצבה שלה, וכך חרוט עליה:

פ"נ

הצדקת הכשרה

מסעודה ז"ל

בת הרב יהודה פתיה ז"ל

ואשת ח"ר עזרא עבאדי ז"ל

נלב"ע

ביום שבת כד ניסן תשי"ט

ת'נ'צ'ב'ה'

³⁴ שנה ב סימן ה.

³⁵ ירושלים תשכ"ו.

³⁶ על פי הרשימה של תאריכי הלידה והנפטרים בחייו של רבי יהודה פתיה המובאת בספר איש מבית לחם יהודה עמוד 62, ושם מוזכרים כל 12 ילדיו, שבע בנות וחמשה בנים, ורובם נפטרו בקיצור ימים ושנים.

הבת הבכורה היא מסעודה, ואחריה נולד כצ'ורי בתרמ"ח ונפטר בן שמונה חודשים, אחריו שמעון בשנת תר"נ שנפטר בן 42 בה' בשבט תרצ"ב, עבדאלה נולד בתרנ"ב, שמחה בתרנ"ה ונפטרה בת 24 בתרע"ט, רבקה נולדה בתרנ"ז, תפאחה בתר"ס ונפטרה כעבור ששה חדשים, כתון בתרס"ח ונפטרה בגיל שש וחצי שנים, לולו נולדה בתרס"ד וזכיתי לראותה ברעננה, רחמה נולדה בתרס"ז בירושלים ונפטרה כעבור חודשיים, שאול נולד בכ"א סיון תרס"ח ותאמו משה נפטר כעבור מספר ימים.

שם גם נטמנה באותה החלקה, למטה יותר בצד שמאל, אמה ע"ה וז"ל מצבתה:

פ"נ הזקנה

רחל

בת חביבה

אשת הר' המקובל חר' יהודה

פתיא

נ"ע ט"ז אדר א' תשי"ח(ח)ז³⁷

תניצ'ב'ה'

קושייתה בספר בית לחם יהודה על ה'עץ חיים'

היכן מצינו שקושיא שהקשתה אשה תהא מוזכרת בספר קבלה עמוק?

דומה שהיא יחידה ומיוחדת בכך ששמה נזכר בספר הגדול 'בית לחם יהודה' שחיבר אביה על ה'עץ חיים', בקושיא שהקשתה לאביה הגדול והוא כותב שלא יכל להשיב לה כלום.

הקושיא מוזכרת בספר 'בית לחם יהודה'³⁸, שם הוא כותב וזה לשונו:

"בהיותי דורש את הפסוק: ³⁹ "וְהָיָה אִוֶּר הַלְבָנָה פְּאוֹר הַחֲמָה, וְאוֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׂבָעַתִּים פְּאוֹר שְׂבָעַת הַיָּמִים... " שאלה אותי בתי מסעודה שתחיה, הרי שמעתי ממך הרבה פעמים שלעתיד יהיו משתמשים שני מלכים בכתר אחד, אז מהו שאמר 'ואור החמה יהיה שבעתיים'? משמע הוא גדול ממנה, ולא משתמשים בכתר אחד, ולא יכולתי לענות לה כלום!".

מגיד השיעור בירושלים, הרב מאיר אליהו שליט"א, הביא זאת בדרשתו, ותמה על כך ואמר שהפלא הוא שהרי הוא מפרק קושיות אדירות בעץ חיים בסברות דקות ועדינות ביותר, והיאך לא יכל להשיבה על קושיא במקרא?

והוא מדייק מלשונו של הרב שאינו אומר שלא ידע להשיבה, אלא שלא יכל. והיינו שלתת תירוץ קבלי במקרא לאשה, זה אינו יכול, ולא שלא ידע להשיבה.

והוא מוסיף ומציין שיש שלא רצו ללמוד בספרו, כי אינו הולך תמיד בדרך הרש"ש, אבל הוא מוסיף: אנחנו לומדים את פירוש הרי"ף = רבי יהודה פתיא. וליישב את הפסוקים בודאי יכל.

הוא מוסיף, אני הייתי משיב לה שהחמה הראשון הולך על ז"א... וכשעולה הכל עולה, כאור החמה זה ז"א, ואור החמה מדבר על הבינה, תהיה שבעתיים לאריך, וממילא הכל עולה באופן יחסי, וממילא אין כאן מקום לקושיא. ושאלה זו כבר נשאלה בשו"ת 'תורה לשמה'⁴⁰ עד כאן דבריו.

אוסף כאן עוד ממה שכתב אאמו"ר הגאון רבי עזרא בצרי שליט"א, במבוא לתולדות הרש"ם,

³⁷ כתוב שם בטעות תשי"ח ובשנת תשי"ח היה אדר אחד וצ"ל תשי"ז. ואכן בתשי"ז היו שני אדרים וא"כ נפטרה ביום ראשון 17.2.57 ובתה מסעודה נפטרה כשנתים בלבד אחריה בשבת פרשת אחרי מות 2.5.59.

³⁸ בהשמטות שבסוף הספר דף סו.

³⁹ ישעיה ל, כו.

⁴⁰ סימן תע"ג. רק יש לציין שאז השו"ת 'תורה לשמה' היה עדיין בכתב יד, וטרם ראה אור.

חכם ששון מרדכי שנדוך, בספרו 'קול ששון'⁴¹, מהנוגע לתולדות מו"ז ח"ר יהודה פתיא זצ"ל, כמה סיפורים מופלאים.

מי הגיחון ואבו סיפין

בתלמוד⁴², מסופר על חזקיהו המלך שסתם את מי הגיחון העליון.⁴³

וכתב שם גאון עוזנו, רשכבה"ג ח"ר יוסף חיים זיע"א, ב'בניהו בן יהודע'⁴⁴:

ראיתי להגאון חיד"א ז"ל⁴⁵ שכתב וז"ל: קבלתי מרבני זקני ירושלם, תבנה ותכונן במהרה בימינו, ידוע שחזקיהו המלך עליו השלום מפני שנחריב סתם את מי גיחון, ועד היום השישי בחצות שנסגרים⁴⁶ פתח שערי ירושלם, כי כל הישמעלים⁴⁷ הולכים בעוונותינו הרבים לבית המקדש, נשארה העיר כמעט ריקנית, ומשום הכי סוגרים השערים, וההולך שם אצל שער אחד אשר הוא סמוך למגדל, שומע קול מים רבים שהולכים מתחת לארץ.

ובזמן שהרב מורנו רבי חיים ויטל ז"ל היה בעיר הקודש ירושלם תוב"ב, בא שר אחד תקיף הנקרא אבו סיפין⁴⁸, וידע שמלך ישראל סתם מי גיחון, ושאל אם נמצא היום מי שיוכל לפתחו, והגידו על מהרח"ו ז"ל, [נאמרו לו הגוים, יש חכם שהוא אלקי ושמו רב חיים ויטל, ודאי שהוא יכול לפתחו], ושלח אחריו ביום השישי ואמר לו, גוזרני עליך שבעוד שאני הולך לבית המקדש, פתוח תפתח את הנהר הזה שסתם מלך שלכם והוא נצרך הרבה לעיר, ועליך מוטל לפתחו, ואם אין -

⁴¹ הספר התחבר בשנת תקנ"ו, נדפס לראשונה בשנת תרי"ט בליוורנו לפני השריפה, ובבגדאד בשנת תרנ"א, והיו רגילים ללמוד בו בשיבות בגדאד בפרט בחודש אלול. נדפס מחדש על ידי 'מכון הכתב' בשנת תדש"ם. כמו כן נדפס במכון ספרו **דבר בעתו** ח"א בשנת תשמ"ה, וספר מחקר על המחבר, תולדותיו חבריו ושיריו, ע"י הסופר החוקר את יהדות בבל, **אברהם בן יעקב** ז"ל, בשנת תשנ"ד. הספר **מזמור לאסף** – דינים על התפילה, דרושים ופיוטים, חברו בשנת התקנ"ח, ונדפס בליוורנו בשנת תרכ"ד.

ספרו קטן הכמות ורב האיות **אמרי ששון** יצא לראשונה בבגדאד תר"ן, ואחר כך יצא לאור על ידי 'קרן הוצאת ספרי רבני בבל' בירושלים תשכ"ג, כחוברת בכריכה רכה, ואחר כך שוב על ידי כה"ר **משה אליהו**, בצורה נאה עם **פתחי אמרים** בשנת תשע"ב. והן עתה ההדיר יפה מחדש, ידידי היקר, שכני הטוב, ח"ר **שאל שמעון ברוך** שליט"א, מצאצאי המחבר, את הספר **דבר בעתו** בשני כרכים מנוקדים, במהדורה מפוארת. זכות זקנו הרב המחבר תגן עליו ועל כל משפחתו להתברך בכל הברכות האמורות בתורה.

⁴² פסחים נו, א. וז"ל המשנה (במסכת פסחים ד, ט): **ש"ש דְּבָרִים עֲשֵׂה חֲזָקִיה הַמֶּלֶךְ, עַל שְׁלֹשָׁה הוֹדוּ לוֹ, וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ. גָּרַר עֲצָמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים, וְהוֹדוּ לוֹ. פָּתַח נֶחֱשׁ הַנְּחֹשֶׁת, וְהוֹדוּ לוֹ. גָּנַז סֶפֶר רְפוּאוֹת, וְהוֹדוּ לוֹ. עַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ, קִצְצָן דְּלִתּוֹת שֶׁל הַיֶּכֶל וְשִׁגְרָן לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ. סָתַם מִי גִיחֹן הָעֲלִיוֹן, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ. עִבְרַן נִיסָן גְּנִיסָן, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ."**

⁴³ המעיין נקרא בשם 'גיחון' כנראה בשל היותו מעין פועם, כלומר שמימיו מגיחים בפעילות וגיחות קצובות. הסיבה לכך היא מבנה אגן הניקוז התת-קרקעי שלו, המורכב מכיסי מים, המתמלאים עד גדותיהם מחלחול, ואז "נשפכים" אל פתח הנביעה. המעיין היה פועם למשך כ-15 דקות כל שעתיים - שלוש. כיום המעיין הפסיק לפעום, כנראה בעקבות הפעילות האורבנית באגן הניקוז של המעיין, או בעקבות תזוזות גאולוגיות ששינו את מבנה אגן הניקוז שלו.

המפרשים כתבו ביאורים שונים לשם 'גיחון': על שם המעיין הנקראים גחון, כמו שכתוב בקללת הנחש (בראשית ג, יד) "על גחונך תלך, כמו כן מימיו של מעיין הגיחון זורמים בניקבה צרה ונמוכה, והאדם ההולך שם צריך לגחון ולכופף את עצמו על שם שסתמו את פתחו הראשי ומשכו והוציאו את המעיין בחריצים קטנים מתחת לעיר ירושלים, ומשיכה זו נקראת גיחון כמו שכתוב (תהילים כב, י): 'גחי מבטן' על התינוק שמגיה ויוצא מבטן אימו, וגם גיחון ממנו יוצאים פלגים רבים להשקות את גינות ירושלים, או על שם נהר הגיחון המוזכר בבראשית כנהר גדול והומה, ועל שם הרעש נקרא גיחון כמו שנאמר (שמות כא, כח) 'כי יגח שור', שפירושו כאשר השור גועה ונוגח. וראה מלכים (א א, לג) ששם משחו את שלמה למלך.

⁴⁴ בפסחים שם, בדפוס הראשון הוא בפסחים פ"ד דף כד, ובסנהדרין על דף צד, פרק יא דף לג. ושילבתי בין שתי הנוסחאות, והעתקתי בתרגום לעברית ותיקוני לשון קלים פה ושם.

⁴⁵ בשם הגדולים חלק ב' מערכת ח' אות ט"ז. ובסנהדרין קורא לו הגרי"ח ספר ועד לחכמים.

⁴⁶ דוגמה לשינויים קלים, בסנהדרין הנוסח: שסוגרים פתחי.

⁴⁷ כך במקור בשני מקומות בלי האות א' ישמעאלים, ואולי בכוונה השמיט מהם את הא'.

⁴⁸ אודות רשע זה מסופר בתחילת הספר ויאמר משה הערה 19 שגיבור זה נהג להילחם כשהוא אוזח בשתי חרבות, אחת בימינו ואחת בשמאלו, ומכאן התואר אבו סיפין – אבי החרבות. הוא היה בין הראשונים שפרצו לבגדאד הנצורה בשנת ה'שפ"ח, וכדורים קטלניים פגעו בחזהו, אבל הוא נשאר רכוב על סוסו כאשר שתי החרבות בידי, עד שהגיע לנקודה שבה נפול שרוד ושם נקבר.

דמך בראשך !

ומהרח"ו ז"ל עשה קפיצת הדרך, והלך לדמשק, ובא אליו רבינו האר"י זצ"ל, ובחלוש ידבר בו, ואמר לו: הסכלת עשה, שזה השר היה גלגול סנחריב, ולכן נקרא אבו סיפין שבערבי פירושו 'אבי החרכות', ואתה יש בכך ניצוץ חזקיהו המלך, והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי גיחון, כי שלא ברצון חכמים עשה חזקיהו המלך עליו השלום, שהוא מהדברים שלא הודו לו חכמים, ובזה היתה התחלה הגאולה.

והשיבו מהרח"ו ז"ל, לא רציתי להשתמש בשמות הקודש, ואמר לו רבינו האר"י זצ"ל, אלו לא נשתמשת לבא לדמשק החרשתי, אבל מאחר שנשתמשת לזה, היית יכול להשתמש לפתחו והיה קדוש השם ותיקון גדול.

אמר לו מהרח"ו ז"ל, אם כן אחזור לירושלם לפתחו, אמר לו, חלפה השעה וכבר אינו זמנו. עד כאן שמעתי.⁴⁹

(אגב כך אספר כי הייתי פעם סקרן למצוא מקום מיוחד זה, ולאחר חיפושים ובירורים מסביב לכך הגעתי למהנדס הרב מאיר קוזניץ ז"ל, שערך מחקר בנושא, והואיל לבוא לבית מדרשינו ולהרצות ולתאר בפנינו איך שתר וחיפש איך אפשר לפתוח את אותו המקום.

לדעתו מקום סתימת הגיחון צריך להיות מחוץ לחומה בסמוך לברכת השולטן, (בין תחילת פסי הרכבת של ירושלים לבין בנין הסינמטק, ליד האנדרטה הניצבת שם עם הפסוק מישעיה (ב, ד) "וְכִתְּוּ תְּרֻבוֹתָם לְאֹתִים וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִזְמוֹרוֹת", וראיתי שם את התגליות הארכיאולוגיות שחשף).

ראש העיר דאז מר טדי קולק נתן לו רשות לחפור בכביש שם, המשמש כיום לחניה לבאי מרכז מורשת מנחם בגין, ואכן מצא שם ברכות מים ומקוואות עתיקות, אך החפירות נמשכו זמן רב ובעירייה כבר האיצו בו לסיים את עבודתו, ולא הספיק להמשיך הלאה לחפור ולהגיע למעין, וסתמו את המקום בביטון. לדבריו ניסה והשתדל גם הוא את כוחו לפתוח את המקום כדי להחיש את הגאולה, וכנראה שלא היתה השעה ראויה וחליף זמניה.

ואולם מפי ידידי כה"ר אברהם דוויק יצ"ו, (שבנה מקום תצפית על גג ישיבת 'שובו בנים' לרחבת הר הבית כדי להתפלל משם, והכין חצוצרות כסף שתוקעים בהם בתפילות מיוחדות), המקום צריך להיות בתוך העיר העתיקה, ואומר שיש שם מקום באיזה רחוב שנשמע קול מים רבים מתחת

⁴⁹ וממשיך שם הבן יהודע בפסחים :

ודע דגיחון שסתם חזקיהו המלך עליו השלום אינו גיחון מארבע נהרות. ואף על גב דכתב רש"י ז"ל שהוא מעין קטן, כתב הרב גט פשוט סי' קכ"ח סקל"ז דהיה נחל שוטף בימי חזקיהו, וכשעלה סנחריב עמד חזקיהו המלך ע"ה וסתם מי גיחון, ככתוב בדברי הימים ב' סי' ל"ב ל' והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון וישרם למטה מערבה לעיר דוד, והנראה דשורש זה הנחל היה בתוך ירושלים וכו' וחזקיהו סתם את מוצא המים והנהיגם דרך ישר מתחת לארץ וכו' עד כאן לשונו, יע"ש.

ובסנהדרין הוסיף :

"ומדבריו של רבינו האר"י זלה"ה האחרונים שאמר למהרח"ו ז"ל חליף שעתא ולא זמניה הוא, נתפרש לנו טעם למה אחר שסתמו חזקיהו המלך ע"ה לא פתחו ישעיה הנביא ע"ה ושאר גדולי ישראל שבכל דור ודור, אחר שלא הודו לו בסתימתו חכמי דורו, וגם למה בדורות התנאים ואמוראים דהוה בהו בודאי בעלי קבלה מעשית שיכולים בודאי לפתחו כאשר היה יכול רבינו מורנו הרב חיים ויטל ז"ל, ובזה מובן שהיה טעם נסתור לחזקיהו המלך ע"ה בסתימת מי גיחון, ומה שלא הודו לו חכמים, היינו בטעם הנגלה שלו שאמר שסתמו בשביל מלך אשור, וגם אנחנו מבינים הא דלא פתחו אותו אחרי זה עד דור התנאים ואמוראים, כי כיון דהוה טעם נסתור בסתימתו לא הוה זמן ראוי לפתחו ברצון הקב"ה אלא עד שהגיע אותו היום שבקש אותו השר מן רבינו מהרח"ו ז"ל לפתחו, דהא אפילו למהרח"ו ז"ל עצמו כשאמר לרבינו האר"י זצ"ל עתה אחזור לירושלים לפתחו לא נתן לו רשות, ואמר לו חלף שעתא ולא זמניה הוא."

האדמה והמקום ידוע להם ונקרא חמאם אל שפא, כפי שכתב הרב גט פשוט.⁵⁰ ואשרי היודע ופותח (!).⁵¹

ממשיך וכותב שם הבן יהודע:

ודע כי אותו השר הנקרא אבו סיפין, היה מן אנשי אמונת הישמעלים, ובא אחר כך לפה עירנו

⁵⁰ אבן העזר קכח, ס"ק לז, מג ונג, הבאתי דבריו במאמר 'המקום וסימניו בגט' לגבי המנהג לכתוב בירושלים לציון המקום בגט 'דיתבא על מי שלח ועל מי בורות'. נדפס בספר 'כנס הדיינים התשע"ח' עמוד 495 ע"ש במה שהבאנו עוד מדברי הרב בעל שער המפקד ודיון בנושא.

⁵¹ לשלימות הענין אביא כאן מהידוע כיום על מעיין הגיחון שהוא מתחת לעיר דוד, ונשפך לנחל קדרון. גיחון, או גיחון העליון, כלשון הכתוב (דברי הימים ב, לב, ל) - הוא המעיין הנובע למרגלות שלוחת ההר שעליו עמדה עיר היבוסים ואחר כך עיר דויד. המעיין נובע ממזרח ההר ונשפך לנחל קדרון. חומות העיר נבנו בצלע ההר למעלה, ובשעת מצור היו תושבי העיר מנותקים מן המעיין - ואילו האויב יכול היה להסתפק מהם ללא הגבלה. בכל הדורות התאמצו תושבי העיר למצוא דרכים כיצד להכניס את מי המעיין לתוך העיר ולמנוע את השימוש בהם מן האויב, הבא לצור על העיר. תחילה חצבו נקרה מראש ההר ועד למעיין, ובמדרגות ובמחילות היו מגיעים אל מקור המים. ואולי נקרה זו הוא ה"צנור" (שמואל ב, ה, ח), שהיה לעזר לדוד בכיבוש ירושלים מידי היבוסים. בימים שלאחר מכן המשיכו לשפר את הספקת המים מן הגיחון לירושלים, אבל המעיין נשאר עדיין פרוץ לשימוש של האויב מבחוץ וההספקה לעיר היתה מועטת, עד שבא חזקיהו ועשה מעשה מכריע:

"וירא יחזקיהו כי בא סנחריב ופניו למלחמה על ירושלים, ויועץ עם שריו וגבוריו לסתום את מימי העינות אשר מחוץ לעיר, ויעזרוהו. ויקבצו עם רב ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ, לאמור, למה יבוא מלכי אשור ומצאו מים רבים" (דברי הימים ב' לב, ב-ד).

ועוד לפני כן חצב תעלה ועשה בריכה בתוך העיר להכניס את המים שמה (מלכים ב כ, כ). לאחר שהושלמה מלאכת התעלה והבריכה עשה חזקיהו את המעשה האחרון: "והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי הגיחון העליון ויישרם למטה-מערכה, לעיר דוד" (דברי הימים ב, לב, ל). המים זרמו מאליהם בתעלה מן הגיחון אל הבריכה שבתוך העיר, כיוון שמוצא הגיחון גבוה מן הבריכה - שני מטרים, בערך. וכאן מקור השם החדש: "הגיחון העליון". התעלה שמה: "נקבת השילוח", אורכה - 533 וניתן לעבור בה ברגל.

כתובת חזקיהו

על דופן התעלה, סמוך למוצאה אל הבריכה, נחרתה כתובת בכתב העברי הקדמון, המספרת על התעלה ועל מהלך חציבתה. הכתובת נתגלתה בשנת 1880, בדרך מקרה, והתורכים ששלטו בארץ בימים ההם, עקרוה ממקומה והעבירוה למוזיאון בקושטא.

וזה לשון הכתובת:

"[תמה] הנקבה וזה היה דבר הנקבה בעד [מגפים החצבים את] הגרזן אש אל רעו ובעוד שלש אמות להנקב[ב] נשמ[ע] קל אש קרא אל רעו כי הית זדה בצר מימין [ומשמ] אל ובים הנקבה הכו החצבים אש לקרת רעו גרזן על גרזן וילכו המים מן המוצא אל הברכה במאתים ואלף אמה ומ[א]ת אמה היה גבה הצר על ראש החצב[ב] ומאת אמה היה גבה הצר על ראש החצב[ב]."

(אמנם שמעתי שיש המפקקים בדיוק פענוח העתקה זו). סתימת מוצא הגיחון בנחל קדרון היתה מושלמת ביותר, עד שלא ניכר מקומו ונשתכח זכרו מן האנשים. הכל ראו במוצא המים אל הבריכה התחתונה בתוך העיר - את הגיחון, כאילו הוא המקור הסתום המכונה: "הגיחון העליון". בשלהי ימי הביניים, כאשר הבריכה התחתונה נתמלאה עפר וכמעט ונסתם מוצא המים בדרך נקבת השילוח - התחילו לנבוע מי המעיין מבעד לסתימה ונתגלה מחדש מעיין הגיחון בנחל קדרון.

כיום יורדים אל מי הגיחון, תחילה בארבע עשרה מדרגות, ומגיעים לרובד אופקי. משם ממשיכים לרדת עוד שש עשרה מדרגות ומגיעים לבריכה קטנה בתוך מערה, ומכאן שמו הערבי של המעיין: עין א-דראג' (מעין המדרגות). מדרגות אלה חוסמות בעד מי הגיחון מלפרוץ לנחל קדרון ומי המעיין ממשיכים לזרום בתעלת השילוח, הנקבה שנחצבה בפקודת חזקיהו מלך יהודה.

בריכת מי הגיחון נתכנתה בפי יהודי ירושלים בשם: "מקוה ר' ישמעאל כהן גדול" והמקום היה משמש כמקום טבילה.

מעשה סתימת הגיחון העליון בימי חזקיהו לא היה מעשה רצוי לדעת חכמים, שסבורים היו שהיה לו לבטוח בקדוש ברוך הוא שאמר: וגנתי אל העיר הזאת להושיעה (מלכים ב, יט, לד). (מעובד על פי: ב"צ סגל, הגאוגרפיה במשנה. והעיר על כך ישראל טרופר: יצויין שבאבות דרבי נתן ב' מובאת דיעה חולקת בחז"ל: "סתם מי גיחון, והסכימה דעתו לדעת המקום".

עוד העיר על כך אשר גרוסברג: למבט חדש על מעשי חזקיהו ראו את המאמר: א' גרוסברג, "הנחל השוטף בתוך הארץ" (דברי הימים ב לב, ד) ו'מוצא מימי גיחון העליון' (שם, ל) - פשוטו של מקרא על פי טעמי המקרא והממצא הארכאולוגי, מגדים נה (ניסן תשע"ד), עמ' 121-143 מוצב באתר "דעת").

שוב ראיתי פולמוס גדול על פשר תעלומת על סתימת וצמצום מי הגיחון - השילוח ב'אוצר החכמה', ומשם התוודעתי למאמר גדול ומקיף בעניין זה הנקרא 'מאמר מי השילוח', שערך ידידי היקר כה"ר משה שבת שליט"א, וכדאי מאד לקוראו, ששופך אור על כל העניין. וראה עוד מאמרו של כמוהר"ר יעקב חיים סופר שליט"א, בספרו תורת יעקב - ספר דברי הימים עמוד תתס"ו.

בג'דאד, ונקבר פה עיר בג'דאד, בתוך חצר גדול ומקום קברו הוא ידוע עתה, והוא בסוף מבואות היהודים, ומקדמת דנא היה בנוי עליו כיפה גדולה והיה חצר גדול סביבו בבנין מכובד, ואומרים הזקנים של עירנו שהיה שם קליפה על קברו שהיו מאמינים בו הרבה ומתפללים על קברו, ואותם שיש להם חולי הקדחת היו הולכים לשם, ומאמינים שעל ידו תסתלק הקדחת וכיוצא.

ואז על ידי כך גם נשים של היהודים היו נמשכים להאמין בו, באופן שהיה לו שם גדול והיתה מתחזקת אמונתם בו יום על יום יותר. עד שבא הרב המקובל הישיש מורנו הרב ר' ששון מרדכי ז"ל, הוא הרב המחבר ספרי 'קול ששון', ו'דבר בעתו', ו'מזמור לאסף', ושכר חצר אחד כנגד מקום קבורתו של אבו סיפין הנזכר, ולקח בית סמוך לקברו, ויתבודד שם והיה עוסק שם בקבלה ועשה יחודים וכונות כמה ימים עד שביטל כח הקליפה שלו, ולא נשאר להם אמונה בו אפילו הגוים, ולא היה שום אדם נכנס אליו וחרב החצר שלו, ונפלה הכיפה וכל אותו הבנין, ונשאר מקומו חרב ושמם ומלא אשפה, ונתבטל לגמרי שנעשה כאחד הריקים. והחצר והבנין כולו חורבה ואשפה, וגם בעיני הגוים אינו חשוב כלום, אלא ככלב מת כי בטל לגמרי.⁵² עד כאן דבריו.

וכתב אמו"ר הגאון רבי עזרא בצרי שליט"א במבוא לתולדות הרב המחבר הרש"ם:

מעשה נורא זה מראה כח קדושתו הנוראה של רבינו, אשר השתדל לעקור מלב העם כל מיני אמונות תפלות וכשופים.

מה נעשה בבית הזה לאחר פטירת רבינו?

מספר לנו רבי שאול דוד חי,⁵³ שבשנת תש"ח נכנס לבית הנזכר למעלה, ששייך עד היום לבני משפחת רבנו, ושם ספר לו אחד מצאצאי רבנו, שבזמן הגאון האדיר רבנו עבדאלה סומך זיע"א,⁵⁴ התמוטט כותל הבית מול קבר אבו סיפין, ובני הבית הזמינו פועלים גויים להרסו ולבנותו מחדש.

בשעת ההריסה מצאו בתוך הכותל מגילה מגויל. הפועל שלקחה בידו, במקום פרפר ומת. הקבלן לקח את המגילה והביאה לביתו, וכשנכנס לביתו עמה, בנו הבכור מת. בראותו כך מיהר להחזירה למקום ולא רצה יותר לבנות הכותל.

בראות בני הבית ששום אחד לא מוכן להסתכן ולבנות יותר הכותל, מהרו לבית רבנו עבדאלה סומך לשאול בעצתו. אמר להם רבנו: אסור להוציא מגילה זו מהמקום בשום אופן שבעולם, דוגמה לדבר קבר משה מול בית פעור, תיכף הניחיה במקום שהיתה, ובנו בנאים יהודים מסביב את הכותל. ומעידים, שפתחו את המגילה, ולא היה בה שום צורת אות, אלא שרטוטים בלבד.

ובחצר זו בכניסה לבית היתה קבועה מנורה, בכתיבת יד קדשו של רבינו, וכל אדם שהיה מתקרב אליה, היתה אוחזתו רעדה גדולה, והיה נשבר לבו בקרבו, עד שנעשה ממש אדם אחר. בני הבית לקחו גבס וסתמו את המקום, שלא תיראה המנורה.

⁵² ובפסחים שם סיים:

"והנה מזה המעשה שכתב הגאון רבינו חיד"א ז"ל, נראה שהיה למעין ההוא הנקרא בשם מי גיחון שורש גדול למעלה, ואפשר דלהכי קוראו בדברי הימים גיחון, ולכן צוה דוד המלך עליו השלום למשוך את שלמה למלך על ישראל בגיחון, מפני כי המעין הזה שרשו פתוח למעלה ויהיה לסימנא טבא, וגם כי מספר גיחון עולה מספר מזל רמז למזל העליון שעליו אמרו רבותינו ז"ל, הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל. נמצא לפי דברי רבינו האר"י ז"ל במעשה הנזכר, שפתיחת גיחון הוא אתחלתא דגאולה. בזה יובן (שמואל א ב, י) 'יתן עז למלכו וירם קרן משיחו', 'עז' גימטריא 'גיחון' - יתן פתיחתו תחלה, ובו ירום קרן משיחו, כי בו יהיה אתחלתא דגאולה". ובסנהדרין שם סיים במילים:

יהי רצון, האלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, אמן כן יהי רצון, ומי יודע בסוד ה' מה שהיה בהרב מהר"ר ששון ז"ל הנזכר איזה גלגול השייך לזה אשר נתבטלה קליפתו של זה על ידו".

⁵³ תלמידו של רבינו, ראה אודותיו בסוף, ותלמידו הרב יוסף שני שליט"א מספר אודותיו.

⁵⁴ בעל המחבר ספר 'זבחי צדק' ועוד, תלמיד רבנו, רב הרבנים בבגדאד בדור האחרון, אחד מגדולי תלמידיו הוא רבנו יוסף חיים. ראה אודותיו בספר 'שיבות בגדאד'.

בשנת תרע"ד, שנת מלחמת העולם הראשונה, ניגש לשם מורנו רבי יהודה פיתייא זיע"א, ובקש לפתוח המנורה מטעמים כמוסים שעמו, בני הבית אמרו לו שהם מפחדים מאד.

אמר להם: "איני פותחה אלא אלא על ידי טבילה, כוונות ויחודים".

לאחר שלושה ימים חזר. בני הבית הסכימו כבר לפתוח, אבל רבי יהודה אמר להם: "לבי מהסס מאד", והדליק נרות לידה, נישק אותה ונשאר דבוק עליה כמה רגעים, עשה מה שעשה ולא פתחה".

רבי דוד שאול חי נכנס בשנת תש"ח לבית ממול אבו סיפין, השייך עוד היום לבני משפחת רבינו, ושם סיפר לו אחד מצאצאי רבינו סיפור ברבי עבדאלה סומך.

ובספר 'קץ הימין' מסופר אודות המנורה שעשה רבינו בכותל המקביל, כדי לבטל את הקליפה, שאחר כמה שנים נטה הכותל ליפול והביאו בנאים לבנות, והזיזו קצת את המנורה וחזרו והניחו אותה במקומה וראו בה תמונות קברי האבות עם שמות וצירופים, ואחר כך מתו להם כמה בנים.

ועל דיירי הבית לאחר פטירת רבינו כותב שם שהוא הבית אשר היה דר בו אחר כך הרב שמעון מרדכי וביתו הראשון שהיה גר בו נעשה למדרש תלמוד תורה, ומסיים 'ואני זכיתי ולמדתי בו קודם שנחרב ונבנה מחדש.

עוד מספר שם,⁵⁵ שרבי ששון מרדכי תלמידו של ח"ר ראובן בלכול זצ"ל התגורר בבית זה.

עוד מסופר ב'קץ הימין' שכשראה רבינו שיש סכנת שדים בעיר, כתב ארבעה קמיעות והכניסם לתוך ארבע פתחי העיר וליושבי העיר באה הרווחה. ואולי גם ממנו למד ח"ר יהודה פתיה בעת צרה לסבב את העיר ולהניח קמיעות בארבע רוחותיה.

עוד מסופר שם:

"דינה אחותו של רבנו יוסף חיים זיע"א, היתה תלמידה של רבנו יהודה פיתייא זיע"א, שהיה מלמד אותה להתפלל וכו'. והיה ברשותה קמיע יקר מרבנו ז"ל. והיה ידוע הדבר בכל העיר, וכל מי שהיה חולה בקדחת או חום היה נוטלו ולובשו, ותיכף היה מזיע ומתרפא. היא היתה נוטלת משכון יקר מאד בעד קמיע זה.

רבינו יהודה פיתייא דבר רבות על לבה שתהיין לפותחו, ולאפשר לו להעתיק את השמות הכתובים בו, ובשום אופן לא הסכימה. לימים נפל למשכב רבינו יהודה ז"ל. וכדרך כל בני העיר נתן לה משכון ונטלו הימנה, כשלבשו באותו הלילה הבריא, וכשנוכח לדעת מה רב כוחו של קמיע זה, חזר שוב והפציר בה שלא להחזירו לה עד שיפתחנו. לאחר רוב השתדלות ובקשות, שיש בזה מצוה דרבים, נענתה לבקשתו והסכימה לפותחו.

ביראה ורעד פתחו רבנו יהודה פיתייא, בצפיה לראות את השמות הקדושים שכתב רבינו, אך להפתעתם לא היה גבול, בראותם כי לא נמצא בקמיע מופלא זה כי אם חתיכת עוגה קטנה. להפתעתו לא היה גבול, נטל את הקמיע ואמר: מי יכול לרדת בסוד ה' ולידע מה יש בעוגה זו שעשאה רבינו! (מפי חכם שאול דוד חי)".

ב'שבחי ששון',⁵⁶ נכתב עוד אודותיו מהנוגע למו"ז ח"ר יהודה פתיה, שידוע שלרש"ם היה כשרון אומנותי מיוחד במינו, והוא בנה את צורת המשכן וכליו בתבנית מדוייקת, והיה מלמד ומבאר בו לתלמידים ומציגה לעיני הקהל בכל שבת בפרשת תרומה לאחר התפילה, תוך כדי ביאור חלקי המשכן על קרשיו בריחיו ואדניו לפרטיו. ויש אומרים שגם צורה המשכן שעשה רבינו, היתה לצורך ביטול אותה קליפה של אבו סיפין.

⁵⁵ באות קמא.

⁵⁶ שבסוף הספר 'אמרי ששון' המהדורה החדשה בתולדות הרש"ם.

בתחילת הספר לתולדות הבן איש חי,⁵⁷ מובא צילום הפרוכת הנפלאה והצבעונית שארג עם צורת הבית השלישי.

ומספר רבי יהושע משה שהיה יודע לכתוב כתיבה דקה מן הדקה בכתב מיושר, עד שספרו עליו שכתב את כל הפסוק 'ארץ חטה ושעורה' על חטה אחת.

ואני זוכר בילדותי שהראני מו"ז סבי היקר, חכם יוסף נעים בצרי צ"ל בחנות הגלנטריה שלו גרגיר חטה, שהיה כתוב עליו במיקרוגרפיה את כל הפסוק:⁵⁸ "אַרְץ חֹטֵה וּשְׁעָרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ", ומונח בתוך שפופרת זכוכית. וכן היתה לו ביצה גדולה שכתוב עליה כל שיר השירים, ואיני יודע מי כתבם, אולי היה מכתיבת ידו של הרש"ם, וברוך היודע.

וממשיך ומספר שם:

"ושמעתי מהרב יהודה פתיא צ"ל כי היה לו ספר כתיבת ידו של הרב (הרש"ם), וכל פעם שהיה פותח הספר, היה רואה בשער הספר איזה כתם דק, ובהסתכלו בו ראה שהוא כתב יד ולא כתם.

וראה אותו על ידי זכוכית המגדלת שכתוב, רציתי לנסות הקולמוס בהיותי בן שבעים שנה (!) והיתה כתיבה מיוחדת ומיושרת".

ואגב עסקנו בכבוד הרש"ם נביא כאן עוד עובדה אחת שכתב אאמו"ר שליט"א שם, שמקורה ממה שסיפר ח"ר יהודה פתיא לתלמידו הרב שאול דוד חי:

רבנו שמחה, רב גדול ומקובל אלהי מרוסיה,⁵⁹ נסע לבגדאד, כדי לשאול שאלות מיהושע כהן גדול הקבור לא רחוק מבגדאד.

כאשר נכנס רב גדול זה לבית המדרש ובקש להראות לו את מקום המצבה, איש מבית המדרש לא העז לקבל על עצמו שליחות מפחידה זו. רבנו, שהיה עוד ילד, ראה את מבוכתו של רבנו שמחה אשר בא במיוחד מרוסיה לבגדאד למטרה זו.

אמר לו: הנני ואראה לך המקום.

רבנו שמחה שמח שמחה גדולה, וילכו שניהם יחדיו. כשהגיעו למקום, רבנו שמחה לחש בפיו כמה מילים, ורבי ששון ישן ולא הרגיש ממעשיו. כאשר עשה מה שעשה, רבנו שמחה עוררו לרבנו, בירך אותו ואמר לו: יהי רצון שתהיה חכם. ומאז נעשה רבינו כמעין המתגבר וכנחל שוטף.

והנה גירסה אחרת למעשה זה ממה שנמצא כתוב בלשונו של רבנו בהעתקת ח"ר נאגי' בן רבי יצחק מכמל, והובא בספר ישיבות בגדאד:

"פעם אחת הלכתי עם חכם שמחה מא"י, לאדוננו יהושע בן יהוצדק כהן גדול, וחכם שמחה זה קרא בשם, ויפשט הקבר ויצא יהושע בן יהוצדק ממנו, וידבר עמו וישאלו קושיית בגדי העבודה. ואחרי כן יצא חכם שמחה ויקבל ידיו ויבא אלי, וראני נופל על פני, ועמדתי על רגלי והלכתי עמו. ואמרתי אני אל לבי, למה נפלת על פני בהיותי בחור בן ט"ו שנים. ואחר כך אמר לי תהא מושל במקום זה ומשלתי בו, וגם כתבתי המעשה בספר מעשה ששון והוא עם חכם ישראל עזרא".

⁵⁷ שיצא לאור על ידי ישיבת אהבת שלום תכב"ץ.

⁵⁸ דברים ח, ח.

⁵⁹ על זהותו של רבנו שמחה זה יש בספר יהודי בבל דף קלא השערה, שאפשר שהוא רבנו שמחה הכהן החתום עם חכמי ירושלים על אגרת שליחות. אך כבר העירו על כך שאם הוא כהן איך נכנס לקבר. ואולי ידע שיש שם פותח טפח. או שלא נכנס כלל אלא הוא יצא אליו, כפי הגירסה שבהמשך. מעשה כזה היה מתאים לפי מה שקראתי פעם אודות רבי זושא מאניפולי שהיה עורך גלות והסתובב בהרבה מדינות באותה תקופה, חשבתי שאולי בו המדובר, אם כי נקרא זיסל ולא שמחה. אולם לפי הגירסה המובאת ב'ישיבות בגדאד' ח"ב עמוד 46 מלשונו של רבנו וכן מהמסופר שם בהערה בעמוד 47 מדובר בחכם שמחה מארץ ישראל, או ברבי שמחה הכהן אשכנזי שבא לצפת.

בהמשך מובא מספר 'קץ הימין' שכתב בשם הגה"ק רבי יהודה פתייא, שראה בכתב יד הרש"ם כי פעם אחת ראה במציאות ולא בחלום, זקנים קדושים בהיכל בית הכנסת הגדול, ומהם הכיר את האבות הקדושים ועזרא הסופר.

אשרי עין ראתה כל אלה !

ואגב עיסוקינו ברש"ם אביא כאן מעשה ששמעתי שהיה עמו.

במוצאי שבת קודש פרשת מטות ומסעי, אור לכ"ט בתמוז התשע"ז, שמעתי מבת הדוד של סבתי ויקטוריה בצרי ע"ה, הגברת היקרה והחשובה מרת רחל הלל מב"ת, מעשה על חכם ששון מרדכי שנדוך, ששמעה מאביה חכם שאול פתיה זצ"ל, שאביו חכם רבי יהודה פתיא זיע"א סיפר לו מה שסיפר לו זקן אחד מופלג בשנים, שהיה הנושא כלים של חכם ששון.

וכה סיפר: הוא היה נער צעיר וטייל בהרבה מדינות, והוריו רצו שישאר במקום כי חששו פן יקראנו אסון בדרכים המשובשות של אותו הזמן, וחפצם היה שישמש את חכם ששון.

הוא מספר שחכם ששון היה רגיל ללכת כל שבת לפשה, הוא הפחה הטורקי, שהיה אדם מלומד, לשוחח עמו על כל מיני נושאים בענייני דת ודין.

פעם אחת לפני הפסח הרב ידע שעליו לדרוש ארוכות לפני הקהל את דרשת שבת הגדול ולא יהיה לו זמן עבורו, ושלה אותו ביום ששי (שהוא יום שבת של הערבים) לפשה, שיודיע לו שלא יוכל לבוא מחר. והזהירו לבל יכנס בשוק של הערבים השיעים, שהיו בהם הרבה שונאי ישראל.

והא הלך אליו דוקא דרך השוק. כשזיהו אותו וידעו שהוא השמש של הרב, הזהירוהו לבל יעז ליכנס שמה שלא יפגעו בו ויחזור מיד לביתו.

הוא פחד וחזר על עקבותיו מהרה. כשראהו החכם אמר לו מה זה מיהרת לבוא בני? שמא הלכת בדרך השוק? אמר לו: לא, אבל ראיתי שעומדים להתנכל לי ואמרת לי להם שאני השמש של הרב ובכל אופן קיללו את שנינו וברח מפניהם.

אמר לו בשבת הבאה תזכיר לי ואני אדבר עם הפשה על כך. והוא היה במתח כל השבוע, ובכל הסדר של שבת הוא היה לחוץ וזירז את הרב כבר לעשות את הקידוש ולסיים את הסעודה מהר ללכת לפשה. אמר לו ומה עם הנביאים וכתובים שצריך לקרוא, אמר לו הנה נקרא מהר, העיקר שיגיעו כבר לפשה. אמר לו מה הזריזות הזו היום? אמר לו שרוצה שכבר יגיעו לפשה. הבין הרב את פשר מהירותו והזהירו שישאר בבית ולא יבוא עמו.

הוא לא שמע לו ויצא מיד בעקבותיו. כשהגיע הרב לפשה, הם דיברו בקול והוא שמע הכל מלמטה.

הפשה שאל את הרב מדוע לא בא בשבת שעברה, והשיבו כי היה צריך לדרוש דרשת שבת הגדול, ומדוע לא קרא הפשה לקאדי שיבוא במקומו והוא היה משוחח עמו. ענה הפשה שהקאדי היה עסוק בדברים העומדים ברומו של עולם, ואיך אפשר לקרוא לו ולהפריעו ממעשיו. אמר הרב: כן, בודאי הוא היה שותה ערק! דבר האסור בתכלית על הערבים.

אז הפשה שאלו איך מעיז לדבר כך על הקאדי! ואז קרה לכיתה של ז'נדרמין,⁶⁰ שהרב יורה להם מה לעשות כדי להוכיח כדבריו, ואם לאו אזי יצוה לגרש את כל יהודי בגדאד!

הרב אמר לחיילי המשטרה הטורקית שילכו עתה לבית הקאדי בהפתעה, ויראו אם יש בקבוק ערק על שלחנו יביאוהו מיד, ואם לאו יבדקו מתחת השלחן. ואם לא אזי שיחפשו מתחת המיטה. ואם

⁶⁰ ז'נדרמריה הוא גוף צבאי העוסק בפעילות שיטור רגילה, אך לעיתים בפעילות קרבית יותר, כמו משמר הגבול.

לא ימצאו שיפתחו את פיו ויריחו אם יש ריח אלכוהול בפיו.

והפשה אמר להם שאם יריחו מפיו ערק, שיביאוהו אליו תיכף ומיד ויעשה בו שפטים.

החיילים הלכו ואכן לא מצאו ערק על השלחן, חיפשו מתחתיו ולא מצאו, חיפשו מתחת המיטה, ולא מצאו. הריחו את פיו, ועלו אידי הערק מגרונו.

תיכף נטלוהו וסחבוהו כשק תפוחי אדמה לבית הפשה, וכשראהו הפשה נתן לו בעיטה ברגלו וגלגלו מכל המדרגות ואמר אינך מתבייש, מטיף אתה לכולם לשמור על חוקי הקוראן ואתה בעצמך שותה לשכרה! ?

וסיפר, ואז ברחתי הביתה כל עוד נפשי בי.

הקאדי החזיק מעמד שבוע אחרי המכות הקשות שספג ונפח את נשמתו.

כשהרב הגיע לבית שאלתי אותו מה היה, ואמר לי שום דבר מיוחד, הכל בסדר ואין לך מה לדאוג ולא סיפר לו מאומה מכל אותו המעשה שהתרחש, ואם לא היינו יודעים מפיו לא היינו יודעים על מעשה זה לעולם.

כך הייתה גדולו וענותנותו של הרב חכם ששון שעמד להציל את יהודי העיר, מבלי ליטול שום קורטוב של קרדיט לעצמו.

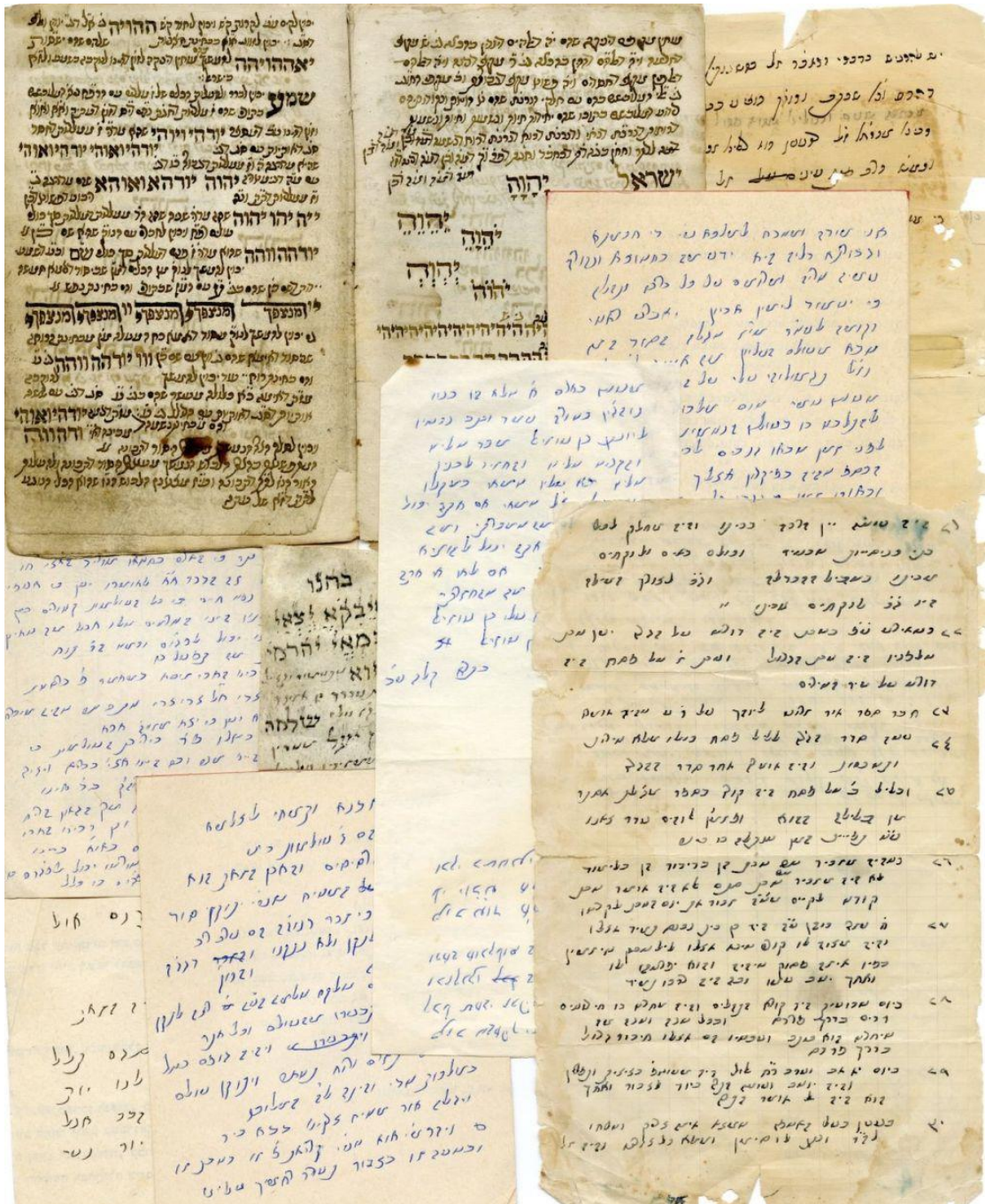
מספריו:

- **מנחת יהודה** - פירוש: תנ"ך, תלמוד, ספרי קבלה, שיחות עם רוחות מספרות וסדר הוצאת דיבוק.
- **בית לחם יהודה** - פירוש על עץ חיים.
- **יין הרקח** - פירוש על אידרא רבא ואידרא זוטא, בגדאד, תרס"ח.
- **מתוק לנפש** - פירוש על סבא דמשפטים.
- **אפיקי מים** - פירוש עיוני על עץ חיים (מתוך לימוד בחבורה).
- **עטרת רחל** - פירוש וליקוטי דרושים על פרקי אבות.
- **כתר צדיק** - פירוש וליקוטי דרושים על חמישה חומשי תורה.
- **אסירי התקוה** - ספר תפילות ובקשות על כל צרה שלא תבוא.
- **חסדי דוד** - בקשות ותפילות שונות.
- **משלי בבל** 842-משלים, שהיו שגורים בפי המון העם, עם פירוש וביאור על פי הפרד"ס.

מצבת קבורתו במרומי הר הזיתים

אוסף קמיעות, דפי שמירה, חלקי חיבורים בכתב יד, ודפים בקבלה מעזבונו של המקובל חכם שאול דוד חי מועלם, תלמידו של רבינו.

ישנו אוסף דפים בנושאים קבליים מעזבונו של המקובל רבי שאול דוד חי מועלם זצוק"ל, המכיל:

17 דף עם כיתובים בקבלה, ביניהם דפים עם אופני הכנת קמעות ושימושים, קמיע על קלף, חלק מחיבור בקבלה [7 דף], סגולה נפלאה לאדם לתקן עצמו, נפשו רוחו ונשמתו - דף מודפס מאת רבי כהניאן דוד ב"ר משה, תשי"ד, ועוד. לא נבדק ביסודיות.

הרה"ג שאול דוד חי מועלם [תר"ס - תשל"ח 1910-1978] נולד בבגדאד. (אמנם בספר 'שיבות בגדאד' ח"ב עמוד 150 כתוב שנולד בשנת תר"ע. וע"ש עוד אודותיו).

בילדותו ובנעורו למד אצל רבי מנשה אל-כאתב. נודע בעיקר בכחו הרב בשימור ואיסוף כתבי

יד אבודים, וספרי מחברים שאבדו. במשך השנים אסף וריכז אצלו את כל ספרי הקודש מכל בני משפחתו מדורי דורות. מימי נעוריו היה מכתת רגליו לספריות הגדולות של רבני בבל להעתיק מכתבי ידיהם.

בעלותו ארצה הביא עמו את ספרייתו הגדולה וכתבי יד רבים בחכמת הקבלה מגדולי הדורות הקודמים. תודות למאמציו היו תחת ידו כתבי יד יקרי המציאות בחכמת הקבלה מחיבוריו של רבי אליהו מאני ז"ל. כמו"כ עסק רבות בכתבי היד של רבנו הבן איש חי. עוד מימי נעוריו בהיותו בחו"ל החל בהעתקת כמה כת"י מעזבונו הרוחני העשיר של הרי"ח טוב ז"ל, והעלם עמו לארץ ישראל.

בעודו צעיר לימים זכה להתקרב אל הרה"ג המקובל האלקי רבי יהודה פתייה זצ"ל, גדול המקובלים בבגדאד, וממנו קיבל ראשית הדרכתו בחכמת הנסתר, ולמד ממנו את תורת הסוד משך כשנתיים רצופות.

בהגיעו ארצה עיקר לימודו היה במחיצתו של זקן המקובלים הרה"ג אפרים הכהן זלכה בישיבת בית אל "הישנה". עם יסודה של ישיבת "פורת יוסף" בעיר החדשה, הצטרף לקבוצה מצומצמת ומצטיינת של גדולי המקובלים על פי המלצתו ודרישתו של הרה"ג יהושע שהרבני. אז נתגלתה בקיאותו ועמקותו בספר הזוהר ומפרשיו, בכל ספרי האר"י ומרן הרש"ש בהקדמותיו ובסדוריו והמפרשים ס' 'תורת חכם', ו'יפה שעה' ו'שמן ששון' ו'בית לחם יהודה'. באותן שנים חיבר את ספרו "לחם אבירים" פירוש על אדרא דמשכנא וספרא דצניעותא, בעומק חכמת הקבלה.

בשנת תשכ"ג יסד ישיבה ללימוד הקבלה על שם הגאון המקובל האלקי רבי יוסף חיים זלה"ה "ישיבת בן איש חי". שם למדו בעיקר קבלה. בזמן מלחמת ששת הימים עסק בקבלה מעשית לבטל כח האויב וסיפורים רבים נקשרו במעשים שפעל על פי סוד שרב בהם הנסתר על הגלוי.

הוא נפטר בירושלים ונקבר בהר הזיתים בו' בחשון, ה'תשל"ט.

חכם שאול דוד חי מועלם

בין החכמים שלמדו בישיבתו היה גם חכם יוסף זרוק.

חכם יוסף חיים זרוק

תרס"ט - א' אב תשמ"א

חכם יוסף חיים זרוק (סופה) נולד לאביו שמעון ולאמו מרים בשנת תרס"ט (1909) בעיר זליתן שבלוב.

הוא נולד ללא רוח חיים, לאחר שאמו נפלה ונחבלה. אמו במר ליבה, צעקה אל ה', שיייתן לבנה חיים, והיא תקדישו לתורה, וכך היה. חכם יוסף זרוק החל להזיז אצבע, והמיילדות אספוהו מהקרקע והחלו להחיותו.

בשנת תרע"ד (1914), ראשית מלחמת העולם הראשונה עברו יהודי זלייתן לעיר טריפולי. חכם יוסף זרוק לקה במחלת האדמת שפגעה בראייתו, ולאחר שחטף מכה בעינו, לקה בראייתו. עם זאת, המשיך בלימודיו מפי חכם סוסו תשובה, הי"ד, והיה שוקד על לימוד הגמרא בעזרת חברו יעקב כחלון.

בשנת תר"פ (1920) היה אמור לנסוע עם אביו לאיטליה כדי לנסות לרפא עיניו, אך באותו הלילה נתגלה לו אליהו הנביא, והבטיחו שאם ימשיך לשקוד על תורתו, יפתחו לפניו מאורי התורה, ולא יזדקק למאור עיניו. חכם יוסף זרוק בחר בתורה והחליט שלא לנסוע לאיטליה. המשך לימודיו קבע בתלמוד תורה 'דאר א-סרוסי', שם למד מפי החכם יצחק חוואתו לחזון. משם עבר לכיתת מובחרים ללמוד מפי חכם יעקב חי גביזון. בהמשך למד מפי החכם יוסף ג'יעאן, ומפי רבו החכם ציון ביתאן בשיבתו 'דאר א-סויד', שם למד בעזרת חברו חכם שאול חדד. לפרנסתו, קנה לו אביו ספינה, אותה היה משכיר, והיה מספיק לו די והותר.

בשנת תר"צ (1930) חכם יוסף זרוק נשא לאישה את מרת רחנה למשפחת יונה, ונולדו להם בנם שמעון ושש בנות. ארבע מבנותיהם מתו בצעירותן: מרים הבכורה נפטרה כשהייתה בת שמונה-עשרה, בדרכה לארץ ישראל, שמחה בת ארבע-עשרה, תמר בת שבע, והקטנה שנפטרה בלידה.

חכם יוסף זרוק היה דרשן אהוב. מדי שבת היה דורש לציבור בבית הכנסת 'דאר א-סרוסי', ולאחר מכן בבית הכנסת 'דאר ואסטיה'. בזמן מלחמת העולם השנייה, הנהיג מניין תלמידי חכמים, שהיו עושים סדר לימוד ותיקון בלילות במרתף לאור נרות. אך כשהאויב הגרמני הגיע לטריפולי נאלץ לברוח לעיר הולדתו זלייתן, שם לימד עד סוף המלחמה בבית הכנסת 'בושאייף'.

בתום המלחמה חזר לעיר טריפולי ולימד בשיבת 'דאר ביבי', והיה ממשיך בלימודו בערב בשיבת 'דאר בורתא'. בשנת תש"ז (1947) נפתחה בטריפולי ישיבת 'נווה שלום' בראשות חכם שלמה ילוז, חכם יוסף זרוק לימד בה בשעות היום, ובערב היה מוסר שיעור קבוע בבית הכנסת 'ישיבת חזקיה ז"ל'.

בשנת תשי"ד (1954) חכם יוסף זרוק זכה ועלה לארץ ישראל, לאחר שבדרכו התעכב באיטליה. הוא התיישב במעברת זרנוגה סמוך לרחובות. בית הכנסת היה רחוק ממקומו מרחק של שעה הליכה, וחכם יוסף זרוק נפל, לא אחת, בדרך המשובשת. לפרנסתו, עבד בחנות מכולת של אחיו. בחוכמתו הרבה, ידע לקרב אליו, שומעי לקחו, ושמע תורתו הגיע לחכמי ירושלים.

בשנת תשי"ז (1957) עלה לירושלים והצטרף לחכמי ישיבת 'פורת יוסף' שבקטמון, ובשנת תשכ"ב (1962) עבר לשכונת גאולה סמוך לישיבה. בחלק הראשון של היום למד עם מקובלי הישיבה ובחלק השני לימד גמרא ופוסקים. בהמשך למד בשיבת 'נהר שלום' בראשות חכם מרדכי שרעבי, משם היה הולך ללמוד בבית כנסת 'בית אל' מפי חכם יצחק כדורי, ובישיבת חכם שאול דוד חי מועלם.

חכם יוסף זרוק הקים יחד עם תלמידו החכם מנחם ישועה את ישיבת 'אור לזרוע לצדיק' בשכונת 'בית סאלם' בקצה שכונת בית ישראל בראשות חכם אברהם ברזאני, ולימים עמד בראשה.

בשנת תשכ"ח (1968) חלה ונותר משותק, בשנת תשל"א (1971), לאחר שעבר ניתוח קשה, ונותר חסר הכרה, הוסיפו לשמו יוסף את השם חיים. הוא חלה במחלה, ותלמידו חכם מנחם ישועה היה סועד אותו.

חכם יוסף חיים זרוק (סופה) נפטר לאחר ייסורים רבים ביום א' אב בשנת תשמ"א (1981). לאחר פטירתו, יצא לאור הספר 'לכו חזו מפעלות צדיקים' בשנת תשנ"ז (1997) ע"י חכם דוד יוסף

ישועה, בן תלמידו, בו הובאו קורות חייו, ולוקטו דברים משמו.

הרב המקובל חכם בניהו שמואלי שליט"א סיפר פעם את הדרך שבה חיסלו גדולי המקובלים, יחד עם זקן המקובלים הצדיק הרב יצחק כדורי זצוק"ל זיע"א את נשיא מצריים האנטישמי הידוע לשמצה, שונא ישראל המובהק, הלוא הוא גמאל עבד אל-נאצר ימ"ש, הנשיא המצרי שהמציא את מושג האחדות הערבית (פאן-ערביזם או נאצריזם) או "הרפובליקה הערבית המאוחדת". זמן קצר לאחר שנסתיימה מלחמת ההתשה, בעודו חושב על השלב הבא במלחמתו נגד היהודים, קיבל המנהיג המצרי - במפתיע - התקף לב. וכך מספר הרב:

היו שלושה רבנים גדולים: רבי שאול דוד חי מועלם, שהיה מקובל גדול, גם כן מ[ישיבת] פורת-יוסף, היה רבי יוסף זארוק, היה פה בישיבה אצלנו, מקובל גדול מטריפולי, והיה רבי יצחק כדורי. אלה שלושה המקובלים שישבו, ומי שעשה את העיקר זה היה רבי שאול דוד חי מועלם, הוא לקח איתו כבוד, עם לב וריאה של בהמה, והם רצו, [בגלל ש]היה עבד אל נאצר עושה צרות גדולות, רצו לחסל אותו... ואז הם רצו לצרף איזה שמות [קדושים עפ"י ספר מועתק] בכתב יד [של] מהרח"ו (רבי חיים ויטאל זצוק"ל, תלמידו של האר"י הקדוש) על הכבוד הזה, לצרף איזה שמות [קדושים], ועל ידי זה לעשות איזה פעולות בכבוד, ועבד אל נאצר ימות.

באו מהשמיים, ואמרו לו בחלום, לרבי שאול דוד חי מועלם, אמרו לו: "אל תעשה דבר כזה. בלי שמות [קדושים]". אמר: טוב, בלי שמות [קדושים], אבל הם יעשו את הסגולה הזאת, שיילך [נאצר מהעולם]:

הוא ור' יצחק כדורי לקחו מסמרים, 100 מסמרים של ברזל, והיו תוקעים אותם, וכנראה עם כל [מיסמור] היו אומרים איזה דבר ו... "טוק" - בלב הזה, עוד מסמר אחד, עוד ועוד ועוד. ואח"כ שמו אותו על פתילה, ככה הוא כותב, להתבשל על האש, שלושה ימים. עד שנעשה פחם, שחור כפחם, וזרקו אותו לקוברו, ואז הודיעו שעבד אל נאצר מת. והם מספרים על זה עוד... איזה דברים!

היה להם כח מן השמיים, גדול, לעשות. היה להם כח גדול גדול. היו יודעים איך לפעול פעולות מיוחדות - בשביל לעשות נחת לעם ישראל. וכל זה ע"י הצדיקים הללו!". וראה עוד בהקדמת המו"ל של ספרו של חכם שאול דוד חי 'לחם אבירים'.⁶¹

סיפר הרב יוסף שני שליט"א:⁶²

טיפול לאבנים בכיס

יהודי אחד בשם מר שאשא, שסבל מאבנים בכיס, בא אליו לבית הכנסת מוסיף מנין א', ששם היה רגיל לקבל קהל, איפה שהיה רגיל אחר כך להתפלל הרב כדורי, ובא בוכה שסובל מכאבים עצומים והרופאים רוצים לנתחו, וחושש מאד לערוך ניתוח במקום כה רגיש.

חכם יהודה הניח ידו עליו, וקרא כמה פעמים עם כוונות את הפסוק:⁶³

"לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה".

פשט הפסוק כידוע, שלא לרמות במשקלות על ידי אבני מקח גדולים או קטנים יותר מהראוי, בין

⁶¹ פירוש על אדרא דמשכנא וספרא דצניעותא. ירושלים תשמ"ה.

⁶² מתוך הקלטה בה מספר על רבו חכם דוד חי. הוא כנראה השתמש בעבר בקבלה מעשית, וחדל מכך. ראוי לציין כי חכם יהודה ע"ה לא עסק בקבלה מעשית כי לא התעסק בהשבעה של שמות, אלא רק התפלל בכח השמות האלו.

⁶³ דברים כה, יג.

כשרוצה לקנות או למכור. ואולם כאן מתכוין שלא יהיו לאותו אדם אבנים בכליות ובכיס. האבנים התפוררו, ואותו אדם יצא לצרכיו כשכל האבנים נמסים ויוצאים מגופו ללא צורך בנייתו.

בזבז הברכה

פעם הגיע אליו יהודי בוכה שאין לו ילדים.

ברכו חכם יהודה, ואמר לו עכשיו יהיו לך ילדים.

כעבור שלושה חדשים חזר אליו אותו אדם בפנים חמוצות ואמר לו: חכם הבטחת לי ילדים ואין! חכם יהודה התפלא על דבריו ועצם לרגע את עיניו, ולפתע כאלו התעורר וצעק עליו: רשע! את הברכה שנתתי לך הלכת והוצאת על ישמעאלית גויה במלון?

אותו אדם שראה שאין כל נסתר מחמתו, מיד הרכין ראשו ויצא ממנו בבושת פנים, וברח ממנו כל עוד נפשו בו.⁶⁴

הלימוד עם חכם סלמאן מוצפי

אחד מתלמידיו המובהרים של חכם יהודה פתא, היה חכם סלמאן מוצפי זצ"ל, חמיו של דודי היקר המקובל חכם רבי דוד בצרי שליט"א, ראש ישיבת 'השלום', ואביו של הגאון רבי בן ציון שליט"א, אשר כתב אודותיו בספר 'עולמו של צדיק'.

חכם סלמאן ע"ה בצניעותו הרבה היה שמש של בית הכנסת 'אהל רחל' של הבבלים, ברחוב דוד ילין, וגר שם בדירתו הצנועה במתחם בית הכנסת 'אהל רחל'.

הייתי רואה אותו הרבה יושב תמיד במקום הקבוע לו בכותל המערבי, בשער הכניסה למנהרות קשת וילסון. ואני זוכר שבזמן מלחמת יום כיפור היינו הולכים אליו לבית הכנסת קטן שהיה מול ישיבת חברון גאולה, ברחוב חגי, והיו עורכים שם סליחות, תחינות ובקשות לשלום עם ישראל בדמעות שלישי, באמצע היום.

סיפר עוד הרב יוסף שני שליט"א: כשהיו עורכים תיקון כרת, חלק היו לומדים עד חצות, וחלק עד אור הבקר. רגילים היו ללמוד 'סבא דמשפטים'. שם מסופר שתלמידי רבי שמעון בר יוחאי הגיעו לסולמא דצור, הנקרא כיום 'ראש הנקרה',⁶⁵ ושם מעבר הגבול מלבנון לישראל, והתארחו שם במלון, ותוך כדי שיחה הגיע לשם זקן אחד שדיבר עמם דברים סתומים, שחשבו שהם מילי דעלמא, דברים בטלים ללא כל ערך.

אחר כך התברר שהיה זה רב יבא סבא שלמד לפני רבי עקיבא, וביאר להם את כל סודות הגלגול.

פעם אחת באמצע הלימוד התחיל חכם סלמאן לרעוד.

אמר לו חכם יהודה תגידי לחבריך מה אתה רואה, כדי שיהיה להם חשק ללמוד ויעריכו את הלימוד שהם לומדים.

---

⁶⁵ השם ראש הנקרה שאוב משמו המקורי של האתר, "ראס א-נאקורה", שפירושו בערבית הוא "הגבעה (הראש) של נאקורה" (העיר א-נאקורה נמצאת בסמוך לאתר, מצפון לו, בתחומי לבנון). התצורה העברית נובעת מהנקרות שבאתר.

יש המייחסים את שם המקום לתקופת אלכסנדר מוקדון, שבמהלך מסעותיו ביקש להגיע דרך החוף למצרים, וכשהוזהר מראש מפני המכשול הטבעי, ציווה לחצוב נקבה בהר למעבר צבאותיו.

בתקופה הרומית נודעה הדרך התלולה העוברת בראש האתר בשם "סולם צור", וכך היא נזכרת בספרות חז"ל ובספר מכבים ליוסף בן מתתיהו. נקודת ציון זו, לצד כזיב הסמוכה, היוותה לפי ההלכה קו הגבול הצפון-מערבי של תחום עולי בבל של ארץ ישראל החייב במצוות התלויות בארץ, והיא הבדילה בין תחום הגליל היהודי ובין תחום העיר צור, שכלל גם אוכלוסייה נוכרית.

אמר חכם סלמאן, שהוא רואה את רב ייבא סבא בא עם אביו של בעל הבית שערכו אצלו את הלימוד למנוחתו בבגדי שבת, כדי לראות את הלימוד שעורך בנו, שעושה לו הרבה נחת רוח.

דודי סיפר לי, שסבי, חכם מנחם מנשה, בעל 'אהבת חיים' היה תלמידו של חכם יהודה, והולך עמו כל יום ששי לקבר רחל עם קבוצת אנשים לעשות תיקון חצות, והיו אומרים תיקון רחל בדמעות שלישי, והיו ממלאים כוס גדולה כמו של תה ולא כוסית קטנה, בדמעות על צער השכינה, ואחר כך שותים כל הכוס.

והיה רואה חכם יהודה את רחל אמנו ביופיה והדרה (מנענעת להם בראשה), והיה אומר שהמצבה שם אינה בדיוק מעל מקום קבורתה אלא בצד באלכסון, ובכוונה בנה כך יעקב אבינו את המצבה לא לפי אורך הגוף, כמו כל מצבות הקבורה של נפטרים, אלא בנה מצבה כמו המצבה שהקים בבית אל וכן אחר כך כשחזר. וזו מצבה כמו שבנה משה רבינו לשם ה'.

ולכן יש קדושה במצבה עצמה, וכמו שהיו אחד עשר אבנים ועליהם מניחים מצבה גדולה כמזבח לשם ה', ולכן יש קדושה מיוחדת במצבת רחל כדברי הגאון, שיש שם קדושה לא רק מפני שרחל אמנו קבורה שם אלא גם משום ששם מונחת המצבה שהקים יעקב.

שחזור הרצח

חכם יהודה מספר,⁶⁶ שבתחילת חודש אב בשנת תרע"ט התארח בכפר בעקובה שליך בגדאד.

ושבתו שם בשבת, וביום ראשון אמר בעל הבית שאירחו אם רוצה לבא לנחם את משה שאשא הכהן שהיה לו בן יחיד שנולד לו בגיל חמישים ושמו מנשה, שלקח סכום גדול של מטבעות להסתחר בבגדאד, ובדרך שדדו אותו, ואמנם המשטרה תפסה אותם והחזירו את הכסף ששדדו, אבל הרגו אותו ואת המת אין להשיב, ואביו יושב עכשיו שבעה עליו ומתאבל עליו הרבה.

כשהלכו לשם ביקש האב השכול מחכם יהודה אם יוכל לומר לו מה היה כאן התיקון ולמה כך הלך לו בנו בצורה קשה.

אמר לו חכם יהודה שיחפש בעניין, ואם ידע משהו יודיע לו.

ביום תשעה באב כשהיה קורא הקינות באמצע התנמנם קמעה, והראו לו מחזה איך שבחור אחד הולך לבגדאד להסתחר, ובדרכו הגיע לכפר בעקובה, ושם היה במלון, וקיבל חדר ושילם.

היה שם זקן אחד בקבלה של המלון שחמד את כספו של הבחור, אבל הוא זקן והבחור צעיר ואין יוכל עליו, מה עשה, תפס איזה בחור צעיר שהכירו והציע לו שותפות. הם לקחו העתק של המפתח של חדרו של הבחור, ובלילה התגנבו לחדרו ודקרוהו בעודו ישן, ושדדו את כספו. ובבוקר מצאוהו שרוע ללא רוח חיים.

נשמת הבחור הזה עלתה למרומים ובקשה נקמה, ולא היה מוכן בשום אופן למחול לזקן ולצעיר שהרגוהו ושדדוהו. ודנו אותו בשמים על כל מה שהיה צריך.

אחרי כמה שנים מאז מות הזקן הזה, נולד משה שאשא, ולאחר חמישים שנה גם אותו הצעיר הרוצח מת.

באותו זמן עבר דירה מר שאשא ועקר מדירתו שבבגדאד לבעקובה, ועד שיסתדר בדירתו החדשה לך באותו המלון ובדיוק באותו החדר ששם אירע לפני שנים הרצח הנתעב.

הוא היה שם עם אשתו ולקחו את הנשמה של הרוצח והכניסוהו והורידוהו למטה בזמן ביאתו ומטיפה זו נולד בנו מנשה. ואמרו שמידה כנגד מידה כיון שהרוצח היה בן עשרים כשרצח לכן

⁶⁶ אפשר לבדוק ב'מנחת יהודה' ולהשוות.

עתה בחור זה היה צריך ליהרג בן עשרים.

במוצאי תשעה באב, כתב חכם יהודה מה שראה, ושלה לאותו אדם לנחמו.

325 תעניות

יום אחד הגיע אליו אדם זקן שסיפר לו שנכשל עם כלתו ורוצה תיקון. אמר לו שיעשה צום מעת לעת של עשרים וארבע שעות, ויביא אתו דמי פדיון של 325 תעניות. עשה אותו אדם את התיקון ובא עם הכסף לחכם יהודה, ואמר לו, תגיד אחרי, אני נותן סכום זה לפדיון של 325 תעניות לכפר על עוון ביאה על אשת איש.

לזקן הזה לא היה כסף והוא הוצרך ללוות סכום זה כדי להביא לו, ולכן חכם יהודה נטל ממנו רק חלק מהכסף וחלק החזיר לו בחזרה. אחר זמן נפטר אותו הזקן וראה איך שעולה נשמתו לבית דין של מעלה, וראה שעשה תיקון שאינו מושלם, כי עשה תיקון רק לביאה על אשת איש, אבל כאן היה איסור נוסף באותה ביאה שהיא היתה כלתו, ולכך לא עשה דבר לתקן.

אמרו בשמים שירדו שני מלאכים ועשו לו ניתוח בברית, והוציאו לו את כל החלודה שנוצרה מהפגם שפגם, ואמר תראו כמה הציל את עצמו מכף הקלע ומכל מיני מרעין בישיין על ידי שערך לפחות את התיקון, אם כי היה באופן חלקי.

ואסיים בראיון שנתן אאמו"ר שליט"א לפני כשלוש שנים, שבו מספר גם על סבו הגדול:

פסולי חיתון – וארון הקודש מאיטליה

אב"ד ירושלים רבי עזרא בצרי בראיון על העבר המשפחתי, ימיו ב'פורת יוסף' ופעילותו ב'מכון הכתב' ובבתי הדין • השפעת ה'בן איש חי', הקשר עם רבי יהודה פתיה זצ"ל, התערבות בג"ץ בעבודת הדיינים.

רבי עזרא בצרי

הגאון רבי עזרא בצרי, אב"ד ירושלים בדימוס, אשר כיהן בדיינות שלושים ושבע שנים, כבר עבר את גיל שמונים, אך סדר יומו מלא וגדוש. הוא שימש כאב בית דין בירושלים, ולפני צאתו לגמלאות הקים בשכונת הר נוף את בית הכנסת המפואר "משכן אהרן" ואת "ישיבת עמלי תורה", בה שוקדים על תלמודם אברכים חשובים הלומדים דיינות, וכמו גם את המכון התורני הפועל להדרת ספרים תורניים החסרים בשוק, "מכון הכתב".

אין הרבה משפחות שזכו להיות צאצאים וקשורים בקשרי חיתון עם כמה וכמה מגאוני הדור שבדורות הקודמים, כמו משפחת בצרי. משפחת בצרי עצמה מקורה בבגדאד ומיוחסת לגזע תרשישים. דורי דורות חיו בבבל והיו נצר למשפחת סומך המעטירה המיוחסת עד לרב נסים גאון – ראש ישיבת בבל, והיא קשורה בקשר משפחתי עם בעל ה"בן איש חי", המקובל האלוקי רבי יהודה פתיא, הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, ראש ישיבת פורת יוסף, הגאון רבי יעקב סופר זצ"ל בעל "כף החיים", ומשפחת המקובל סלמאן אליהו – שבנו היה הראשון לציון הרב הגאון מרדכי אליהו זצ"ל.

אנקדוטה מעניינת מספרים על רבי סלמאן אליהו שנולד במשפחה בגדאדית עשירה וקיבל בילדותו חינוך תורני מועט. היות וניכר היה בכישרונותיו הברוכים יועד להמשיך בלימודים גבוהים באוניברסיטת אוקספורד ואף התקבל, אך טרם נסיעתו נקלע במקרה לבית המדרש בית זליכה, ראה ונכבש, והחליט כי הוא מוותר על הנסיעה לאוקספורד. אלא שבני משפחתו התנגדו בעוז להחלטתו, בצר לו פנה לבעל ה'בן איש חי' שיעץ לו לעלות לארץ ישראל וכך עשה. בזכות שליטתו המלאה בשפה האנגלית התמנה בארץ ישראל למזכירו האישי של הנציב העליון סר הרברט סמואל – ובהמשך שקע בלימוד הקבלה בישיבת "רחובות הנהר" עד אשר העיד עליו ראש הישיבה הרב רבי חיים שאול הכהן לפני מותו כי הוא הסמכות העליונה בישיבה. חיבר את הספר "כרם שלמה" על תורתו של רבי חיים ויטאל.

מה הייתה ההשפעה של בעל הבן איש חי על המשפחה?

"גאון הדור בעל הבן איש חי שהנהיג במשך חמישים שנה את קהילת יהודי בגדאד, היה דוד סבתי מצד אבי, הרבנית מסעודה בת פרחיה, שהייתה בקיאה בתנ"ך בעל פה ביחד עם ה'שרח' – התרגום המורחב של המקרא לערבית יהודית, כולל מדרשי חז"ל, וכן הייתה בקיאה גם בהלכות, ובפרט בפסקי דודה, בעל הבן איש חי. 'היק קאל כאל' – כך אמר הדוד שלי, הייתה משיבה לשואלים ודורשים בדינים, ובפרט למבקשים לדעת מה הייתה דעתו הרמה בעניין מסוים.

"מו"ר אבי היה גבאי למעלה מששים שנה בבית הכנסת 'בית אהרן', פעם התעורר ויכוח על דבריו ואבי פתר את הדיון בכך שהחליט לייסד שיעור בבן איש חי כל מוצאי שבת. שיעור זה ממשיך עד היום, ושמעתי שהרב משה צדקה מוסר אותו, ופעם אחת חשבו להתחיל בלימוד ספר אחר, ובא לרבי משה צדקה, הבן איש חי בחלום ושאלו, 'כלום לא ערב לחככם יותר ספרי שעזבתם אותו?' וחזרו להגות בו וממשיכים בו עד היום."

האישה שעצרה את הרכבת

"בקרב המשפחה ידוע הסיפור אודות עוז רוחה ואומץ ליבה של אחייניתו של הבן איש חי הסבתא הרבנית מסעודה. בבגדאד של אותה תקופה התנכל אחד התושבים הערבים, לאחד מאחי סבי, האדון ששון בצרי זצ"ל שהיה סוחר, ונאלץ לברוח מבגדאד ולעקור לטורקיה, ובדרכו עבר בירושלים. מיד כשהגיעו לירושלים התבססה סבתי מניחוח הקדושה, ומיד אמרה: 'לא אזוז מכאן, פה אשב!' בעלה שהיה סוחר רצה להמשיך לטורקיה שהייתה אז מדינה מודרנית ומפותחת וניסה לשכנעה להמשיך במסע, ואולם היא בשלה. כל רצונה היה להסתופף בין חכמי ירושלים ולזכותם ככל פרי חדש שהיה בשוק, שיברכו עליו 'שהחיינו'.

"הרבנית החליטה לעשות שאלת חכם ופנתה לדודה בעל הבן איש חי, האם חייבת לשמוע בקול בעלה להמשיך לטורקיה או להישאר בירושלים, ופסק לה שאמנם ההלכה שהכול מעלין

לירושלים, אך יעץ לה שתפנה בבקשה לחכם יעקב סופר בעל ה"כף החיים" שיכתוב לה ספר תורה ותניח אותו למשמרת בבית הכנסת בירושלים, ותזכה אחר כך לשוב ולעלות לציון ברינה.

"ואכן כך עשתה, בעלה שהיה סוחר ביקש מרבי יעקב סופר שיכין לה ספר תורה, והוא היה מושאל לבית הכנסת שבנה הרב צדקה חוצין, 'שמש צדקה'. ולאחר כחמש שנים נפטר בעלה צעיר, וחזרה לירושלים עם מו"ר אבי שהיה אז יתום קטן ולמד בתלמוד תורה 'בני ציון'.

"אך הסאגה המשפחתית לא הסתיימה בזאת", ממשיך הרב בצרי ומספר, "לאחר תקופה באו אחיו הגדולים של אבי ורצו לקחת אותו עמהם לטורקיה, שהייתה מדינה מודרנית ומפותחת עם חשמל ומים בבתים, כבישים סלולים, ואילו לעומתה ירושלים הייתה עיר עניה ומושפלת כאשר בשכונות המפותחות היה צריך לשאוב מים מהחצר ב'פלומבה'. באו הדודים, לקחו את הילד ללא ידיעת אמו, מתוך רצון להיטיב, וכבר עלו עמו על הרכבת היוצאת מירושלים.

"מיד כששמעה על כך האם, לא השתהתה ובעוז רוחה מיד שכרה כרכרה ודהרה לתחנת הרכבת, נעמדה באומץ על הפסים ונופפה בידיה והרכבת שבדיוק החלה בנסיעתה נאלצה לעצור. מיד החלה להרים קולה בצעקות שחטפו לה את הילד... והילד שוחרר. במשך כחצי שנה הסתירה את בנה אצל אחד משועי ירושלים, והמשיכה וגדלה אותו במסירות נפש לתורה לא לחינם זכתה ויצאה ממנה זרע צדיקים אוהבי ה'.

"עוד מספרים על סבתי זאת כי הייתה יושבת בבית הכנסת מהמניין הראשון ועד האחרון לשמוע קדישים וקדושות, ועל זהירותה הרבה בברכות, שהייתה מחלקת כל ברכה לשלושה חלקים ואומרת אותה כמונה מרגליות."

האם היה לכם קשר אישי עם הסבא המקובל האלוקי הרב יהודה פתיה?

סבתי מצד אמי ששמה היה אף הוא מסעודה, הייתה בתו של המקובל הגדול בעל "בית לחם יהודה" רבי יהודה פתיה זכותו תגן עלינו, גם הוא יליד בגדאד, עלה לירושלים שלוש פעמים אך עקב מזג האוויר שהזיק לבריאותו נאלץ לחזור לבגדאד ורק בפעם השלישית קבע את דירתו בירושלים.

בעת שהתקרבו לארץ ישראל חיילותיו של רומל (צבא גרמניה הנאצית, שניסה לכבוש את ארץ ישראל מכיוון אפריקה במהלך מלחמת העולם השנייה) נודע כי ערך תפילות יחד עם מקובלים נוספים לשמירת הארץ ומלבד זאת שכר כלי טיס להקיף את ארץ ישראל כמה פעמים, תוך כדי שהוא נושא תפילות לשמירת הארץ מפני המזיקים, בסופו של דבר נהדף צבאו של רומל בקרב אל עלמיין. חודשים ספורים לאחר מכן נפטר הרב לבית עולמו ונקבר במרומי הר הזיתים ותפילותיו הוחזקו כמי שמנעו את בוא הרעה על תושבי ארץ ישראל.

עוד סיפור מצמרר מופיע בספרו של רבי יהודה פתיה "בית לחם יהודה" שער כ"ו: מאד השתוממתי על אריכות הגלות, ובדקתי לפי החשבונות בספרים הקדושים וכבר היה צריך לשים קץ לגלות, והחליט לעשות מעשה ולצום, והראו לו את השכינה הקדושה והיה המראה שלה כמראה האדים העולים מהתבשיל ואז הרהיב רבי יהודה עוז ושאל, 'גמרנו את כל הבירורים ובררנו כל הניצוצות אז מדוע טרם באה הגאולה?' הסתלקה השכינה, והראו לי שק חיטים וראיתי שהוא ריק – עם כל הייסורים שסבלו עם ישראל בררנו את כל הטעון ברור ותיקון. אך לבסוף לאחר מאמץ ראיתי שיש חיטים שנתקעו בתוך השק – וזה מה שנותר עלינו לברר, ואנחנו מתעצלים. לאחר מכן חייבת הגאולה ברגע אחד להגיע. והרב נפטר לפני 78 שנה... ונוספו עוד כמה חיטים לצערנו לשק.

"הרב יהודה פתיה אף כובד בסנדקאות של אחי הגאון רבי דוד בצרי, ראש ישיבת השלום, הממשיך את דרכו בלימוד קבלה."

הרב בצרי יושב ליד שלחן עמוס ספרים וכותב את חידושיו, כשמעל לראשו מתנוססת תמונתו של

סבו הגדול הרב יהודה פתיא, לא קשה להבחין בדמיון בין השניים.

"הייתי כבן חמש שנים כשהרב יהודה פתיא נפטר", מעלה הרב נשכחות, "אך הוא עוד הספיק לברכני ואף נתן לי קמיע לשמירה. דמותו עדיין חקוקה בזיכרוני היטב. מעשה מעניין ארע שפעם כשנכנסתי לחנות באזור מרכז הארץ, ואחרי נכנסה אישה מבוגרת שכשראתה אותי כמעט התעלפה וצעקה: 'הנה חכם יהודה פתיא!' לאחר שהתאוששה קמעה אמרה: 'אני יודעת שהוא נפטר ואינו בין החיים, ולפתע אני רואה אותו שוב, חשבתי שהגיע זמן תחיית המתים'..."

ימי 'פורת יוסף'

הגאון רבי עזרא בצרי למד בישיבת "פורת יוסף" ולמד והסתופף עם שמנה וסלתה של חכמי ירושלים הספרדים, מעבר לתלמידי החכמים העצומים במשפחתו, הכיר את הראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, נשיא הישיבה, הרב חזקיה שבתי שהיה רבה של ירושלים, והרב פרדס רבה של ירושלים אחריו.

מה זכור לכם מישיבת פורת יוסף?

"בישיבת פורת יוסף למדתי גם אני ביחד עם אחי. למדנו שום ברציפות כל השנה ללא חופשים מלבד בחול המועד. ראש הישיבה בזמני היה הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל, ואחריו הרב יהודה צדקה, בן דודתו של אבי. מו"ר אבי זכרונו לברכה, אף הוא למד ולימד בישיבת פורת יוסף עד שיצא לעבוד לרגל המצב הכלכלי.

"בישיבה הייתה מחלקה ללימוד פשט ומחלקה שנקראה ישיבת "עוז והדר" ללימוד הקבלה. שם למדו חכם בן ציון חזן שניהל את הישיבה, חכם אפרים הכהן, אביו של ראש הישיבה כיום, הגאון רבי שלום כהן, והרב כדורי שבתחילת דרכו עסק בכריכת ספרים, והיה נקרא 'חכם יצחק כורך'. עד היום נשתיירו ספרים מכריכת עור המיוחדת שלו.

"התורם של ישיבת "פורת יוסף", הנגיד יוסף אברהם שלום ז"ל מכלכותא שבהודו, עשה תנאי שילמדו לפחות עשרה תלמידי חכמים פשט, ועשרה תלמידי חכמים קבלה. יש שנכנסו לקבוצה הזאת ויש שנכנסו לקבוצה השנייה, הרב כדורי נכנס למחלקה של הקבלה וכך היה למקובל גדול.

"בישיבה התייגעו הרבה בלימוד בעומק הפשט, כשראש הישיבה הרב עזרא עטיה היה יושב שעות רבות על סוגיה ופעמים היה מתבטא שהאוסר שיש לו בהבנת דברי הר"ן על כתובות, גדול בהרבה מאשר אם היו משרים לו שזכה בסכום גדול במפעל הפיס. לימים כשאברכים ניסו לתנות בפניו צערם הקשה בפרנסה אמר להם: 'אתם הרי עשירים! יש לכם מים בברזים! הסכיתו ושמעו כיצד הייתי משרך רגלי בהליכה עד שער יפו כדי לקנות שני דליי מים, אותם הייתי סוחב במקל על שכמי וצועד בשמש הקופחת בזהירות על האבנים שלא יתנדנדו וחציים יישפך בדרך'.

"בזמנים קשים כאשר לישיבה לא היה כסף מהתורם שהקים את הישיבה, לא נותרה בררה והוציאו כמה אברכים חשובים שלמדו שם כמו הרב יוסף שרבני, הרב דוד רפול, הרב שלום חבשוש ואמרו להם ללכת לחפש פרנסה. היה זה בתקופה שטרם קמה המדינה, ולא הייתה עזרה משום גורם כגון משרד הדתות והישיבה נותרה בלי אגורה. הרב יוסף שרבני נכנס למכון "הרי פישל" והמשיך בלימודו, לאבא שלי הייתה חנות קטנה שהיה מוכר בה מכשירי כתיבה לבית ספר, הרב חבשוש פתח חנות בגאולה, והרב דוד שלוש התעסק אז בתיווך ולאחר מכן נכנס לעולם הרבנות. עד כדי כך היה המצב הכלכלי קשה כשהרב עובדיה יוסף חזר מקהיר וביקש לשוב לישיבה, נאלצו לסרב ואמרו לו: "אידי דטריד למיפלט לא בלע"!

"גם לאחר שקמה המדינה, למדנו תורה בתנאים לא קלים, היו אלה ימי תקופת הצנע אך אם כל זאת הורי זכו לגדל את כולנו במסירות לתורה. גם אחי הגדול הרב ששון בצרי זצ"ל לא עזב את הלימוד בישיבה עד יומו האחרון, ואילו אחי הצעיר הרב מנחם שנפטר, זכה להקים את התלמוד

כיצד הגעתם לעולם הדיינות?

"כבוד הראשון לציון הגאון רבי יצחק ניסים, כיוון והמריץ אברכים לדיינות, ופתח את בית המדרש למורים ודיינים בשכונת טלביה. שם גם למד הרב מרדכי אליהו שהיה נכד אחות סבתי, ובהמשך מונה לדיין בבאר שבע. באותה תקופה כמעט ולא היה דיינים ספרדים, אולי חמישה אחוז בלבד. והרב ניסים ראה צורך שיכנסו דיינים ספרדים. גם היום הנני ממליץ לאדם הראוי, ויכול לפסוק דין אמת – לפנות לעולם הדיינות, כך ניתן לקדש את שמו של ה' בעולם ובשביל זה אנחנו חיים."

במסגרת התפקיד כאב בית דין, האם בג"ץ התערב בפסקי הדין?

"בכל הנוגע להרכב שלי, היו פעמים רבות שפנו לבג"ץ, ובג"ץ התערב, אך לא היה מעולם מקרה שבג"ץ ביטל פסק דין שלנו. תמיד הקפדנו להתייעץ עם יועץ משפטי לבתי הדין הבקי במשפט וניסחנו את הפסק דין בצורה כזאת שגם בג"ץ יקבל את הפסק דין. לפעמים היה לחץ גדול ולפעמים הייתה תעמולה גדולה במיוחד בפרשיה שהתפרסמה בזמנו, בעניין בני הזוג נקש והסגרת הבעל לצרפת. לבקשת אשתו הטלנו צו עיכוב יציאה מהארץ עבור הבעל, והתקשורת יצאה אז בחריפות נגד בית הדין, אבל בכל זאת הבג"ץ אישר את הפסק דין שלנו, ובסופו של דבר האישה קבלה גט."

מה לענות לאישה שמחליטה לפנות לערכאות בשל העובדה כי היא לא יורשת?

"לגבי איסור זה כתבתי על כך בספרי דיני ממונות ובספר הצוואות. למעשה אין זאת בעיה שהתעוררה היום, כבר בדורות שלפנינו כתבו על זה. הבן איש חי כותב בתשובה כי ראוי לפצות את האישה באיזה סכום כדי שלא תלך לערכאות ויש החולקים עליו. למעשה, עדיף למנוע מצב שהאישה תלך לבית משפט."

אלו שאלות קשות היו מגיעות אליכם?

"בעיות מיוחדות שהיו מגיעות אלינו מכל המגזרים היו בעיקר בענייני יוחסין, כשרשם נישואין לא יכול לפסוק. אי אפשר להגיד שהיו הרבה מקרים של בעיות בנושאי יוחסין ופסולי חיתון, אך יש מקרים בודדים גם בקרב הציבור הדתי. הייתה תקופה שהייתי גם אב בין דין לעגונות, ביחד עם הרב שלמה פישר והרב זלמן נחמיה גולדברג, ואפשר לומר שפתרנו אז ביחד הרבה תיקים קשים."

"מכון הכתב"

הגאון רבי עזרא בצרי יזם לפני שנים רבות את הקמת "מכון הכתב" להוצאת ספרים נדירים שכמעט ונעלמו.

כיצד התפתח "מכון הכתב"? כיצד הגעתם לכתבי היד שלא התפרסמו?

"בדרך לימודי שמת לי לב לכך, שבפסקים רבים מציינים שמות של ספרים שלא ניתן להשיגם. לא פעם נאלצתי ללכת לספריה הלאומית ולחפש ספרים נדירים, ובמיוחד כאשר כתבתי את הספרים 'דיני ממונות'. אבי היה ספרן בפורת יוסף בעיר העתיקה ועוד זכה להכירם, אך לאחר מכן הישיבה חרבה במלחמת השחרור על ידי הירדנים, והספרים הנדירים נשרפו, כמו גם כתבי יד של כמה רבנים כמו הרב עזרא עטיה שכתב חידושים ולא נשאר זכר, ועבורי נותרו רק ספרי יסוד כמו גמרות וכדומה.

"כך נולד הרעיון להקים את 'מכון הכתב' כדי שהספרים הנדירים יצאו שוב במהדורה חדשה, וכל דיין וכל פוסק יוכל לעיין בהם ולפסוק בצורה נכונה. במיוחד יש דרישה גדולה במכון לסדרת הספרים של מרן החבי"ב – רבי חיים בנבנישתי המאסף לכל המחנות, "כנסת הגדולה", על כל

עשרים ושש חלקיו, ולפירושו הייחודי של רבי שמואל לניאדו "בעל הכלים" על התנ"ך. במכון עוד עוסקים כיום צוות חוקרים תלמידי חכמים במחקר ובהוצאה לאור של שאר כתבי היד שלו שטרם ראו אור.

"בההדרת הספרים ישנה עבודה רבה, הן בפענוח כתבי היד, והן בכתיבת הערות והארות בשולי הגיליון ובהוספת מראי מקומות וביוגרפיה רחבה לתולדות הרב המחבר. את הספרים השגנו מכל קצוות עולם, ספרית אוקספורד וכדומה. את הספר "חודש האביב" לדוגמא, של "בעל הפלא יועץ" הוצאנו מכתב יד שהרב יצחק ניסים נתן לנו. מדובר בספרים בכל שטחי היהדות, בנגלה ובנסתר, שו"ת וחיידושי ש"ס, בהלכה ובאגדה, בדרוש ובמחקר. הספרים מתורגמים אף לאנגלית, ספרדית וצרפתית.

"למכון, למעלה מחמש מאות פרסומים שונים, כשעל "פרקי אבות" לבד יצאו במכון שבעה ספרים של פירושים שונים מגדולי המחברים בכל הדורות. החל מפירוש רבי דוד הנגיד נכדו של הרמב"ם, פירוש הרשב"ץ, פירושו של רבי משה אלמושינו, מדרש שמואל לרבי שמואל די אוזייה ועוד, ועד לפרקי אבות המצויר בידי אמן."

מה הסיפור מאחורי בניית בית הכנסת וארון הקודש הייחודי שהובא מאיטליה?

"בית הכנסת נקרא 'משכן אהרן' על שם אהרון ראמון דיין ז"ל ונתרם על ידי בנו אלברטו דיין. מאחורי בניית הבית כנסת ישנו סיפור מופתי. הרב יצחק כהן הרב הראשי של וונצואלה שמע שאני מחפש תורם מזה זמן רב. יום אחד התקשר אליי, שאסור מידית למלון 'המלך דוד', היות ונדיב בשם מר דיין מוכן לפגוש אותי ולסכם אתי על תרומה לבניין בית הכנסת. עשיתי כמצוותו, אבל עד שהגעתי נודע לי כי הנדיב כבר עזב את המלון ועלה על טיסה לחו"ל. ניסיתי לאתר אותו בחו"ל אבל לצערי שמעתי שזמן קצר לאחר מכן לא עלינו שבק חיים...

"כמוכן היה לי צער גדול מזה והרהרתי ביני לבין עצמי מה קצרים חייו של אדם, מבקש לתרום לבית הכנסת אך לא מספיקים בידו. לאחר כמעט שנה אני מקבל טלפון מידידי הגאון רבי ציון לוי, רבה של פנמה, שלמד איתי עוד בישיבת 'פורת יוסף' ואומר לי שכדאי לי לבוא אליו במהירות, כי הוא סיכם עם נדיב גדול על בניית בית הכנסת. הוא לא נקב בשמו של הנדיב, אך כבר מיהר ואפילו הכין חוזה מפורט בנוגע לתרומה.

"לבסוף, לאחר שהתרומה התקבלה, רצינו לעשות טקס ולהזמין גם את הנדיב, ביררתי מה שמו של הנדיב. אומר לי הרב ציון לוי: הנדיב שמו מר דיין. הייתי בהלם. מר דיין זה, הוא בנו של מי שרצה בעצמו להנציח את שמו על בית הכנסת. שאלתי את הרב ציון לוי, האם אתם דברתם עם הרב כהן שדיבר עם אביו לפני פטירתו? אמר לי הרב לוי, לא היה לי כל קשר אתו בנושא. עבורי זה היה מופת ממש, שמשמייים גלגלו כי הבן של הנדיב ימצא דרך להנציח את שם אביו בדיוק באותו בית הכנסת שביקש אביו להנציח בעצמו.

"הסיפור מאחורי ארון הקודש המיוחד מתחיל במסגרת נסיעה לרומא, שם פגשנו ושוחחנו עם הרב הראשי הרב אליהו טואף ושאלנו אותו האם יש ארון קודש שניתן לשחזר מלפני מלחמת העולם השנייה. כך, ביחד עם הנהלת "מוזיאון יהדות איטליה", קבלנו את ארון הקודש המיוחד הזה – ארון אותנטי של הקהילה הספרדית מהעיר מנטובה שבצפון איטליה. ארון הקודש נבנה בשנת תקנ"ה – 1794, שרד בשלמותו והובא ארצה חלקים חלקים והורכב כאן. ניתן לבקר בבית הכנסת בשכונת הר נוף וליהנות מזיו הדרו.

(כתבה ב'מתוך הזמן' מאת איילה אבן האזל י"ח אדר א' התשע"ט).

אשתו וילדיו של חכם יהודה פתיא סביב תמונתו. במרכז אשתו רחל ובתו הגדולה מסעודה

חכם צדקה חוצין זצ"ל עורך את החופה ומקדש בחתונת הדודים ששון ויהודית אליהו שליט"א. נראים בתמונה סבתא מסעודה ובתה אם הכלה סבתא ויקטוריה בצרי, והילד חכם דוד בצרי שליט"א.

סבתי ויקטוריה, בת בתו הגדולה
מסעודה, ביום חתונתי בשנת תשל"ט.

בתו הקטנה לולו שזכינו לראותה ברעננה,
וקראה לנו דניאל עם שאר חבל פה.